

**Hlasy pro spravedlnost: Komunikace s
obětmi trestných činů s postižením**

Nástroje

NÁSTROJE

Hlasy pro spravedlnost

Komunikace s oběťmi trestných činů s postižením

Obsah

01 Úvod	2
02 Jaká jsou práva osob se zdravotním postižením, které se staly obětí trestného činu?	6
03 S jakými překážkami a problémy se setkávají oběti se zdravotním postižením?	9
04 Odstraňování překážek a význam dostupných informací a účinné komunikace.....	14
05 Co je to individuální posouzení v justičním systému? A proč je důležité pro oběti se zdravotním postižením?	22
06 Právníci – role a odpovědnosti	25
07 Odborníci v sociální práci a multidisciplinární týmy - role a odpovědnosti.....	30
08 Služby na podporu obětí - role a povinnosti.....	35
09 Další zdroje - kde hledat pomoc a podporu.....	39
Slovníček – co znamenají jednotlivá slova	44

01 Úvod

Z justičního systému a jeho symbolů jde strach. Na většině míst nejde u soudů o spravedlnost, ale o moc. Pro každého je konfrontace s těmito symboly moci oslabující. Začněte přemýšlet o tom, jak odstranit zaměření na moc; pozornost by se měla soustředit na spravedlnost. Ve skutečnosti jde o humanizaci samotného justičního systému a jeho zpřístupnění všem.

Gábor Gombos, bývalý člen Výboru OSN pro práva osob se zdravotními postižením a vedoucí poradce projektu Hlasy pro spravedlnost

Osoby se zdravotním postižením čelí systémovým, vícerozměrným a diskriminačním překážkám v přístupu ke spravedlnosti. Jak může vypadat spravedlnost pro oběť sexuálního násilí, jejíž důvěryhodnost je zpochybňována na základě jejího psychosociálního postižení? Jak může oběť s mentálním postižením oznámit trestný čin policii, když s ní policisté nedokážou správně komunikovat? Jak soudy vědí, jaké úpravy jsou nutné, aby se oběti se zdravotním postižením mohly bezpečně účastnit soudních jednání a účinně se podílet na soudním řízení?

Tyto nástroje byly vytvořeny v rámci projektu Hlasy pro spravedlnost, aby se zabývaly nejen těmito otázkami. Cílem nástrojů je poskytnout praktické informace a pokyny, které zajistí, že osoby se zdravotním postižením, které se staly obětí trestného činu, budou schopny trestný čin oznámit, pochopit, co se děje během vyšetřování, a podat svědectví ve svém případě. Právo být vyslechnut a pochopen, právo účastnit se vyšetřování a soudních procesů a být o nich informován a právo na přístup ke spravedlnosti jsou práva, která mají podle vnitrostátního a mezinárodního práva všichni lidé. Nástroje poukazují na překážky v přístupu ke spravedlnosti, s nimiž se oběti se zdravotním postižením setkávají, a postupy a podporu, které je mohou pomoci překonat.

Velká část informací obsažených v předmětných nástrojích je relevantní pro všechny cílové skupiny, avšak některé jsou určeny konkrétním odborníkům, případně dalším osobám, aby jim pomohly pochopit a plnit jejich specifické povinnosti vůči obětem se zdravotním postižením. Aby se oběti se zdravotním postižením nestaly neviditelnými nebo nepropadly trhlinám v systému, je neméně důležité rozvíjet spolupráci napříč profesemi, včetně multidisciplinárních týmů. V tomto smyslu poselství projektu Hlasy pro spravedlnost "humanizovat spravedlnost" tkví v odpovědnosti všech, kteří pracují v systému nebo se ocitají v kontaktu s trestním soudnictvím.

Nástroje se věnují následující problematice:

- Práva osob se zdravotním postižením, které se staly obětí trestného činu ([kapitola 2](#))
- Překážky, s nimiž se oběti se zdravotním postižením setkávají ([kapitola 3](#))
- Jak poskytovat přístupné informace a účinnou komunikaci ([kapitola 4](#))
- Individuální posouzení v justičním systému ([kapitola 5](#))
- Další zdroje ([kapitola 9](#))

Nástroje jsou určeny pro:

	Osoby se zdravotním postižením, které jsou nebo mohou být obětí trestného činu. Tato příručka je užitečným zdrojem informací, které pomohou pochopit práva obětí a role různých odborníků v justičním systému.
	Odborníky pracující v justičním systému, včetně policie, orgánů činných v trestním řízení, advokátů, státních zástupců, soudních úředníků a soudců. (Kapitola 6)
	Sociální pracovníky, odborníky v oblasti péče, neformální pečovatele a multidisciplinární týmy, které podporují osoby se zdravotním postižením, včetně sociálních pracovníků, zdravotnických pracovníků, lékařů, rodinných příslušníků a přátel. (Kapitola 7)
	Služby podporující oběti a další specializované služby poskytující podporu obětem trestných činů, včetně trestných činů z nenávisti, genderově podmíněného násilí a obchodování s lidmi. (Kapitola 8)

Ověření a vyvrácení domněnek o zdravotním postižení

Uvedené nástroje podrobně popisují překážky, kterým čelí oběti se zdravotním postižením, a důsledky omezení jejich přístupu ke spravedlnosti. Je důležité pochopit a kriticky se zamyslet nad tím, proč právní experti, sociální pracovníci a další odborníci v trestním řízení nejsou schopni tyto překážky řešit a možná jsou dokonce zodpovědní za vytváření některých z nich.

Existují domněnky, které se snadno o postižení a jeho významu běžně vytvářejí, a ty je třeba vyvrátit. Jednu z nejčastějších domněnek představuje "lékařský model postižení". Lékařský přístup k postižení se zaměřuje na jedince, který má zdravotní potíže diagnostikované lékařskými odborníky a následně léčené lékařskými zákroky. Mnoho odborníků, včetně právníků a pracovníků v sociální oblasti, vychází z lékařského modelu zdravotního postižení. Zaměřují se na snížení nebo odstranění "problému". Při tomto přístupu se jedinec musí přizpůsobit pomoci definované ostatními, přičemž se často ignorují a neberou v úvahu jeho potřeby, zatímco veškerá pozornost se zaměřuje pouze na jeho neschopnost. Jedním z

důsledků tohoto přístupu je, že změna v chování oběti s postižením, která může být její reakcí na prožitý trestný čin, je přičítána jejímu postižení nebo diagnóze, tudíž je pak léčena spíše lékařsky než prostřednictvím soudního systému. Dalším důsledkem je, že osoba se zdravotním postižením je jako svědek nebo oběť hodnocena jako nedůvěryhodná, a to ještě před zahájením vyšetřování případného trestného činu. Celkově může tento přístup vést k dalšímu poškození a stresu oběti (sekundární viktimizace), která je již poškozena trestným činem.

Přístup založený na právech osob se zdravotním postižením zahrnuje zaměření na práva a potřeby jednotlivce. To je vyjádřeno v účelu Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením:

Podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat respektování jejich přirozené důstojnosti.

Pro soudní systém to znamená, že je třeba se zaměřit na poskytování podpory při překonávání překážek a bariér, s nimiž se oběti se zdravotním postižením potýkají, a zajistit, aby byla respektována a dodržována jejich lidská práva. V praxi bude nutné vyvrátit domněnku, že osoby se zdravotním postižením se nemohou plně účastnit soudního procesu. Dále to představuje povinnost prosazovat a respektovat důstojnost osob se zdravotním postižením, například zajistit dostupné způsoby podávání stížností a oznamování trestných činů a zahrnout svědectví osob s mentálním postižením do soudního řízení. Může to také spočívat v překonání domněnek odborníků a osob pracujících v soudním systému.

Co víme o trestných činech páchaných na osobách se zdravotním postižením v EU?

Organizace spojených národů definuje osoby se zdravotním postižením jako *"osoby s dlouhodobým tělesným, mentálním, duševním nebo smyslovým postižením, které jim ve spojení s různými překážkami může bránit v plném a účinném zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními"*.¹

Oběť je ve směrnici Evropské unie o právech obětí definována jako *"osoba, která utrpěla újmu, včetně fyzické, duševní nebo citové újmy nebo ekonomické ztráty, která byla přímo způsobena trestným činem"*.

Osoby se zdravotním postižením čelí diskriminaci, porušování lidských práv, špatným vyhlídkám a nedostatku náležité podpory. To je dobře zdokumentováno Výborem OSN pro práva osob se zdravotním postižením, Evropským soudem pro lidská práva, Evropskou komisí i lidskoprávními organizacemi, jako je Validity a Evropské fórum pro zdravotně postižené.

¹ Valné shromáždění OSN, *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením: rezoluce přijatá Valným shromážděním*, 24. ledna 2007

<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A.RES.61.106.pdf>.

Problémem není jen prostředí, které se potýká s bariérami v podobě nedostatku peněz a nedostatečné podpora, ale i společenské očekávání, které vnímá osoby se zdravotním postižením jako odlišné a neschopné. V důsledku toho se s lidmi se zdravotním postižením často zachází jako s pasivními příjemci pomoci, což znamená, že mají jen malou moc a omezené možnosti volby nad svým životem. Potýkají se s mnoha překážkami, které je mohou omezovat v plném a účinném zapojení do společnosti. Kvůli těmto okolnostem jsou lidé se zdravotním postižením zranitelnější vůči zneužívání a napadání a častěji se stávají oběťmi trestných činů ve srovnání s lidmi bez postižení.

- Odhaduje se, že v Evropě žije 87 milionů lidí s nějakou formou zdravotního postižení. To znamená každý čtvrtý dospělý Evropan.²
- Odhaduje se, že každý rok se v Evropské unii stane obětí trestného činu 15% Evropanů, tedy 75 milionů lidí.³
- Výzkumy uvádějí, že u žen se zdravotním postižením je dvakrát až pětkrát vyšší pravděpodobnost, že se stanou obětí násilí.⁴
- Agentura Evropské unie pro základní práva zjistila, že 19% osob se zdravotním postižením uvádí, že bylo fyzicky napadeno, zatímco u celé populace je to 9%.⁵
- Osoby s psychosociálním a mentálním postižením zažívají specifické formy špatného zacházení a zneužívání na základě postižení, jsou proti své vůli zadržovány v ústavech a bez svého souhlasu dostávají léky.⁶

Celkově je však shromážděno jen velmi málo údajů o počtu nebo zkušenostech osob se zdravotním postižením, které se staly oběťmi trestných činů. Výzkum provedený v rámci projektu Hlasy pro spravedlnost v 7 zemích EU zjistil, že v praxi jsou lidé se zdravotním postižením v justičním systému často neviditelní nebo nemají přístup ke spravedlnosti. To následně také znamená, že politiky, postupy a zdroje nejsou obecně zavedeny tak, aby řádně podporovaly osoby se zdravotním postižením v přístupu ke spravedlnosti. Hlavním účelem tohoto souboru nástrojů je začít zvyšovat povědomí, sdílet znalosti a zavést některé postupy, které fungují.

² Rada Evropské unie, generální sekretariát, "Disability in the EU: Facts and Figures" (*Evropská rada a Rada Evropské unie*, 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/disability-eu-facts-figures/>>.

³ "Victims' Rights in the EU" (*Evropská komise* 2021) <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-eu_en>.

⁴ European Disability Forum, 'Ensuring the Rights of Victims with Disabilities' (*European Disability Forum*, 7. července 2020) <<https://www.edf-feph.org/newsroom-news-ensuring-rights-victims-disabilities>>.

⁵ Fundamental Rights Agency, Průzkum základních práv, 2020, Násilí a obtěžování <<https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2021/frs>>.

⁶ Marcello Sacco, 2021. 'The Unconvicted Detention of Persons with Mental Impairments: The ECHR "Unsound" That Does Not Sound' s. 153 <<http://elea.unisa.it:8080/xmlui/handle/10556/5277>>.

02 Jaká jsou práva osob se zdravotním postižením, které se staly obětí trestného činu?

V Evropské unii mají všechny oběti trestných činů zákonem stanovená práva, která platí stejně pro všechny osoby se zdravotním postižením. Tato práva jsou stanovena ve třech klíčových právních dokumentech:

- i) **Směrnice Evropské unie o právech obětí.**⁷ Směrnice o právech obětí přijímá přístup zaměřený na oběti a stanoví povinnosti členských států vůči obětem trestných činů. Cílem je, aby se všemi oběťmi trestných činů bylo zacházeno s respektem, citlivě a profesionálně, bez jakékoli diskriminace a s ohledem na specifické potřeby jednotlivce. Mnohá z práv se týkají poskytování informací, umožnění účinné komunikace a poskytování podpory a mají zajistit, aby oběti byly informovány o svém případě, rozuměly trestnímu řízení a mohly se plně a účinně účastnit vyšetřování a řízení.
- ii) **Listina základních práv Evropské unie**⁸ stanoví společné základní hodnoty Evropské unie, pokud jde o lidskou důstojnost, svobodu a rovnost. Článek 21 upravující “Zákaz diskriminace” a článek 47 zakotvující “Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces” má zvláštní význam pro oběti trestných činů a osoby se zdravotním postižením.
- iii) **Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením (UNCRPD)**⁹ je mezinárodní smlouva o lidských právech, která stanoví rovná práva pro všechny osoby se zdravotním postižením. Byla ratifikována všemi zeměmi Evropské unie, a je tedy právně závazná.¹⁰ Především tři následující práva se týkají obětí trestných činů:
 - Rovnost a zákaz diskriminace (článek 5) - vlády jednotlivých států musí “uznat, že všechny osoby jsou si před zákonem a před zákonem rovny a mají bez

⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se stanoví minimální normy v oblasti práv, podpory a ochrany obětí trestných činů a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>>.

⁸ Listina základních práv Evropské unie, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2012/326/02&from=EN>>.

⁹ Valné shromáždění OSN, *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením: rezoluce přijatá Valným shromážděním*, 24. ledna 2007 <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_61_106.pdf>.

¹⁰ Evropská komise ‘Disability Rights: EU and the Ratification of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities’ webová stránka <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sv/MEMO_10_198>.

jakékoli diskriminace právo na stejnou ochranu a stejné výhody zákona", a zajistit, aby "byly poskytnuty přiměřené úpravy".¹¹

- *Přístupnost (článek 9) - Národní vlády musí zajistit, aby osoby se zdravotním postižením měly "na rovnoprávném základě s ostatními přístup k fyzickému prostředí, k dopravě, k informacím a komunikacím, včetně informačních a komunikačních technologií a systémů, a k dalším zařízením a službám přístupným nebo poskytovaným veřejnosti, a to jak v městských, tak ve venkovských oblastech".*
- *Rovné uznání před zákonem (článek 12) - Vlády jednotlivých států jsou povinny zajistit, aby "osoby se zdravotním postižením měly všude právo na uznání jako osoby před zákonem" a aby "osoby se zdravotním postižením měly právní způsobilost na rovnoprávném základě s ostatními ve všech oblastech života".*
- *Přístup ke spravedlnosti (článek 13) - Vlády členských států jsou povinny zajistit "účinný přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními, včetně poskytování procesních a věkově přiměřených úprav, aby se usnadnila jejich účinná úloha jako přímých a nepřímých účastníků, včetně svědků, ve všech soudních řízeních, včetně vyšetřovacích a jiných přípravných fází."*

Výše uvedené tvoří široký právní rámec, podle něž musí být dodržována práva obětí se zdravotním postižením, a který je dále podpořen řadou dalších právních předpisů týkajících se nediskriminace a rovného přístupu.

Práva obětí a zdravotní postižení v EU

Podle směrnice o právech obětí: *"Členské státy by měly zajistit, aby oběti se zdravotním postižením mohly plně využívat práv stanovených v této směrnici na rovnoprávném základě s ostatními, včetně usnadnění přístupu do prostor, kde se vede trestní řízení, a přístupu k informacím".* Tato práva zahrnují:¹²

- **Právo rozumět a na porozumění:** veškerá komunikace s oběťmi musí být poskytována v jednoduchém a přístupném formátu. Forma komunikace musí být přizpůsobena specifickým potřebám každé oběti, například včetně potřeb souvisejících s věkem, jazykem a případným zdravotním postižením.
- **Právo na informace:** Oběti musí být informovány o tom, jaké druhy podpory mohou získat, jak podat stížnost, jak mohou získat ochranu a právní poradenství. Měly by být rovněž informovány o svém případě, o soudním řízení, pokud se koná, o konečném rozsudku nebo o dalších krocích v případě.

¹¹ Definice přiměřeného přizpůsobení podle UNCRPD: "nezbytné a vhodné změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřenou nebo nepřiměřenou zátěž, je-li to v konkrétním případě nutné, aby bylo osobám se zdravotním postižením zajištěno užívání nebo výkon všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními", viz definice v článku 2 UNCRPD <<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-2-definitions.html>>.

¹² Věra Jourová, 'The Victims' Rights Directive - What Does It Bring?' <https://commission.europa.eu/system/files/2021-12/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf>.

- **Právo na podporu:** Oběti mají právo na přístup k bezplatným podpůrným službám bez ohledu na to, zda trestný čin oznámí úředním orgánům, či nikoli. To znamená obecnou i specializovanou podporu obětem, včetně azylových domů, podpory při traumatu a poradenství.
- **Právo na účast v trestním řízení:** Oběti mají právo účastnit se trestního řízení a procesů restorativní justice a být v nich vyslechnuty. Měly by být informovány o rozhodnutích v jejich věci, o tom, jak lze rozhodnutí, s nimiž nesouhlasí, přezkoumat a jak mohou žádat odškodnění.
- **Právo na ochranu:** Oběti by měly být chráněny před dalším poškozováním nebo porušováním práv ze strany pachatele nebo samotného justičního systému. To může zahrnovat zavedení zvláštních ochranných opatření, zejména během soudního řízení.

03 S jakými překážkami a problémy se setkávají oběti se zdravotním postižením?

Justiční systém funguje vysoce formalizovaným a regulovaným způsobem. Mnoho postupů a praktik je neznámých, stresujících a náročných. Specializovaný právní jazyk a hierarchie může být zastrašující a matoucí, ať už na policejní stanici, v advokátní kanceláři nebo v soudní síni.

Lidé se zdravotním postižením se potýkají s překážkami a problémy, které jim mohou obzvláště ztížit přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními. Výzkum provedený v rámci projektu “Hlasy pro spravedlnost” ukazuje, že osoby se zdravotním postižením čelí systémovým, mnohostranným a diskriminačním překážkám v přístupu ke spravedlnosti. Některé z nejčastějších překážek jsou uvedeny níže:

Informační a komunikační bariéry

Analýzy publikací poskytnutých různými orgány veřejné moci v souvislosti s trestním řízením ukazují, že přístupnost je významným problémem, a to z několika důvodů. Většinou jsou však přeplněné informacemi, jazyk je příliš složitý, písmo je příliš malé, kontrast příliš nízký, a proto nejsou vhodné pro osoby s mentálním postižením.

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovenia' (2022) strana 26

Informace o jejich právech a soudním řízení jsou často poskytovány nejasně, zmateně, technicky nebo prostě ve formátech, kterým nelze porozumět. Jako příklady lze uvést:

- Oběť s mentálním postižením dostane poučení o svých právech ve složitém právním jazyce, kterému těžko rozumí někdo bez právního vzdělání. Poučení o právech by mělo být k dispozici v jednoduchém jazyce nebo ve snadno čitelném formátu;
- Někdo, kdo je nevidomý nebo má zrakové postižení, dostane informace o jeho případu písemně, takže potřebuje, aby mu je někdo přečetl. To ohrožuje důvěrnost a soukromí. Informace by měly být zasílány elektronickou poštou, která by umožňovala použití čtečky obrazovky.

Fyzické překážky a překážky prostředí

Vysvětluje, že prostor [policejní stanice] je pro osobu se zdravotním postižením těžko přístupný a v takových případech provádějí výslech na parkovišti.

Rozhovor s vyšetřujícím policistou v Bulharsku, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 29

Budovy mohou být pro osoby se zdravotním postižením obtížně přístupné nebo vůbec. To se týká jak policejních stanic, tak soudních síní a podpůrných služeb. To ztěžuje přístup k podpoře, oznámení trestného činu, účasti na vyšetřování nebo soudním řízení. Mezi příklady patří např:

- Oběť na vozíku, která se může dostat do budovy soudu, ale nemůže použít výtah nebo koupelnu či čekárny;
- Osoba žijící v ústavu, která nemá přístup k soukromému telefonu, aby mohla oznámit trestný čin, který byl proti ní spáchán.

Postojové překážky

Bydlíme v přízemí a jsme často obtěžováni. Několikrát jsme kvůli tomu volali policii. Napsali jsme stížnost na policii, protože jsme chtěli, aby toto obtěžování přestalo. Ale nepřišla žádná písemná odpověď. Říkají, že jsme divní.

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovenia' (2022) strana 27

Stereotypy, domněnky a předsudky mohou znamenat, že s lidmi se zdravotním postižením není zacházeno stejně nebo že nejsou bráni vážně ve všech fázích nebo v průběhu soudního řízení. Oběť nebo svědek se zdravotním postižením může být považován za nedůvěryhodného svědka, což může znamenat, že trestný čin nebude vůbec vyšetřen. Je nepravděpodobné, že by policisté, soudci, advokáti, státní zástupci, soudní úředníci a další odborníci v justičním systému absolvovali školení o zdravotním postižení obecně, o zákonných právech osob se zdravotním postižením nebo o tom, jak účinně komunikovat.

- Na Slovensku znalecký posudek znamenal, že policie oběť ani nevyslechla, protože bylo zjištěno, že *"intelektový deficit svědka je tak závažný, že nespĺňuje ani základní kritérium věrohodnosti"*.¹³
- V Bulharsku je to naopak policie, kdo může rozhodnout o věrohodnosti svědka: *"Náš výzkum odhalil, že někdy jsou oběti s postižením vyloučeny dokonce bez znaleckého posudku, ale s pouhým náznakem policisty z vyšetřování, že osoba vypadá nevěrohodně."*¹⁴

¹³ Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovakia' (2022) strana 44.

¹⁴ Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 31.

Právní bariéry

Dotazovaní policisté vyjádřili zcela odlišné postoje, pokud jde o účast obětí s psychosociálním a/nebo mentálním postižením (zejména těch, které soud považuje za právně "nezpůsobilé") v řízení a jejich možnost svědčit. Někteří policisté uvedli, že tyto osoby nemohou být úředně vyslechnuty,..... zatímco jiní uvedli, že mohou být vyslechnuty jako běžné oběti (pouze by nebyly upozorněny na trestní odpovědnost za křivou výpověď), avšak věrohodnost jejich výpovědi by byla zpochybněna.

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Lithuania' (2022) strana 31

Osoby se zdravotním postižením mají právo na rovné uznání před zákonem, přesto jejich právní způsobilost často není uznána. Podle mezinárodního práva je způsobilost k právním úkonům zaručena všem lidem, včetně osob se zdravotním postižením.¹⁵ Přesto ji mnohé vnitrostátní právní předpisy plně neuznávají a mohou obsahovat zákony, které jsou s ní v rozporu, například opatrovnické právo a trestní právo procesní, které znevažují svědeckou způsobilost osob se zdravotním postižením. V praxi to může znamenat, že komunikace probíhá spíše s opatrovníkem než přímo s obětí. A může to také znamenat, že svědectví osob se zdravotním postižením je znevažováno nebo se o něj vůbec neusiluje.

- Soudce v Bulharsku uvedl, že oběť nebyla vyslechnuta ani informována o svých právech, místo toho byl informován její opatrovník. V praxi byl někdo informován o právech oběti, ale nebyla to oběť.¹⁶

Ekonomické bariéry

Oběti se bojí vyplnit žádost o advokáta, protože se obávají, že budou muset zaplatit....Pro obviněného je řízení o ustanovení advokáta jednodušší, je na uvážení okresního státního zástupce, zatímco pro oběti je vyžadováno více dokumentů.

Rozhovor s vyšetřujícím policistou, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 25

Uvědomění si ekonomických překážek, s nimiž se oběti se zdravotním postižením potýkají v procesu soudnictví, je při poskytování podpory nesmírně důležité. Jedná se o zajištění přístupu k právní pomoci a přiznání dalších nákladů, jako je doprava, osobní asistence, lékařská péče atd. Kromě toho je třeba při poskytování podpory zohlednit také náklady na tlumočníky znakového jazyka, odečítače obrazovky atd.

¹⁵ Viz Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 12.

¹⁶ Rozhovor se soudcem, Voices for Justice, "Disabled victims of crime in Bulgaria" (2022) strana 32.

Vztahy s opatrovníky a/nebo pečovateli

Oběti se zdravotním postižením se mohou setkat se zvláštními problémy při oznamování trestného činu, pokud je pachatelem opatrovník nebo pečovatel, nebo pokud má opatrovník nebo pečovatel zájem na ochraně pachatele. U některých osob se zdravotním postižením může závislost na opatrovníkovi nebo pečovateli, pokud jde o přístup k telefonu nebo možnost volného pohybu, zabránit nebo omezit jejich možnosti oznámit trestný čin. Kromě toho si nemusí být vědomy toho, že zneužívání, kterému jsou vystaveny, je trestným činem, nebo nemusí znát svá práva podle směrnice o právech obětí.

- V Bulharsku se do médií dostala videa s násilím na osobách se zdravotním postižením žijících v domovech se zvláštním režimem. Některé oběti měly za opatrovníka ředitele zařízení, tedy stejnou osobu, která byla obviněna a shledána vinnou z diskriminace.¹⁷

Život v pobytových zařízeních¹⁸

Osoby se zdravotním postižením žijící v ústavech čelí dvěma odlišným, ale obzvláště vysokým překážkám v přístupu ke spravedlnosti. Za prvé, osoby se zdravotním postižením v ústavech mají obecně omezený přístup do vnějšího světa. Nejsou dostatečně informovány o svých právech a nemají prostředky, jak oznámit trestný čin nebo podat stížnost. Pokud tak učiní, často se jim nevěří nebo úřady raději ponechají řešení problému na instituci.

Je třeba vzít v úvahu také situaci osob se zdravotním postižením v ústavech. Tyto osoby mají fyzicky omezený přístup k vnějšímu světu a jsou pod přímým dohledem personálu.

Hlasy pro spravedlnost, 'Humanising Justice' (2022) strana 70

Druhou překážkou je skutečnost, že některé formy násilí a zneužívání, k nimž dochází v ústavech (ať už se jedná o velké ústavy, domovy pro seniory nebo domovy se zvláštním režimem), nejsou ve vnitrostátních právních předpisech považovány za trestný čin, přestože takové činy představují mučení a nelidské a ponižující zacházení v rozporu s článkem 3 Evropské úmluvy o lidských právech.

¹⁷ Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 36.

¹⁸ Institucí je "jakékoli prostředí, v němž osoby se zdravotním postižením nemohou uplatňovat svou volbu, pokud jde o životní podmínky, a v němž osoby se zdravotním postižením nemají kontrolu a samostatnost nad svým každodenním životem, bez ohledu na jejich velikost nebo druh poskytovaných služeb" a zahrnuje "psychiatrické léčebny, rehabilitační střediska, domovy na půl cesty, skupinové domovy, chráněné nebo chráněné bydlení, tranzitní domovy, pečovatelské domy a jiná zařízení pro shromažďování osob, včetně malých zařízení". Definice obsažená v návrhu pokynů OSN k deinstitucionalizaci, Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, Září 2022.

[Ústavní soud] se ani nepokusil vyslechnout zkušenosti paní X a zjistit okolnosti jejího umístění do síťového klecového lůžka; vycházel pouze ze zprávy nemocnice a vnitrostátních právních předpisů. Pro paní X to znamenalo nejen odepření spravedlnosti, ale také nedostupnost jakékoli podpory, která by měla být obětí trestných činů k dispozici, ačkoli újma, kterou utrpěla, nemusí být méně závažná než újma způsobená běžnějšími trestnými činy.

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovakia' (2022) strana 33

Je důležité, aby všechny orgány uznaly, že osoby se zdravotním postižením žijící v ústavech, které jsou obětmi trestných činů, mají všechna stejná práva podle směrnice o právech obětí a Úmluvy OSN o právech obětí.

Sekundární viktimizace

Jednou si ode mě znalec vyžádal psychologický posudek, přišel jsem a viděl jsem oči oběti, na ty oči nikdy nezapomenu. Naprosto vyděšený výraz. Bylo mi jasné, že potřebuje pomoc. Tehdy jsem se neodvážil požádat znalce, aby mi dovolil zůstat, ale viděl jsem, že oběť je naprosto vyděšená. Všechny tyto otázky, znovu a znovu. Rozuměl jsem jí.

Sociální pracovník azylového domu pro ženy, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovakia' (2022) strana 31

Samotný justiční systém může oběť s postižením znovu traumatizovat nebo jí způsobit nové újmy. Oběti se zdravotním postižením mohou být obzvláště zranitelné vůči sekundární viktimizaci, když narazí na překážky účasti, které jsou stresující, zneužívající a diskriminační. K tomu dochází také v případech, že justiční procesy a postupy nejsou přizpůsobeny nebo změněny tak, aby vyhovovaly obětem. Riziko sekundární viktimizace by zároveň nikdy nemělo sloužit jako důvod k tomu, aby byl oběti se zdravotním postižením odepřen přístup ke spravedlnosti. Povinností odborníků v justičním systému je odstraňovat a snižovat překážky, včetně rizika sekundární viktimizace.

- Muž s mentálním postižením žil samostatně s podporou sociálních služeb. Stal se obětí podvodu. Policie nepokračovala ve vyšetřování, protože muž nedokázal identifikovat pachatele a podvodníka dobrovolně vpustil do svého bytu. Rodina poté zahájila občanskoprávní řízení o zbavení muže způsobilosti k právním úkonům, čímž omezila jeho svobodu a přístup k sociální podpoře.¹⁹

¹⁹ Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Slovakia' (2022) strana 60.

04 Odstraňování překážek a význam dostupných informací a účinné komunikace

Justiční systém musí zavést určité úpravy, přizpůsobení a podporu, které pomohou odstranit nebo omezit výše uvedené překážky. To může zahrnovat individuální podporu oběti se zdravotním postižením a také změny praktik a postupů na policejní stanici a v soudní síni - tzv. procesní úpravy (více informací viz strana 18). Účelem je umožnit obětem se zdravotním postižením účast tím, že se zajistí, aby soudní řízení probíhalo přístupným, bezpečným a nediskriminačním způsobem.

V "Mezinárodních zásadách a směrnicích OSN pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti" je stanoveno deset zásad pro začlenění osob se zdravotním postižením do justičního systému. Jsou zde také praktické postupy, jak toho nejlépe dosáhnout. Ačkoli jsou zásady určeny především vnitrostátním orgánům, mnohé z nich jsou důležité i pro právníky, sociální pracovníky, poskytovatele služeb a organizace na podporu obětí.²⁰ Níže uvedené pokyny vycházejí ze Zásad OSN, a zejména z některých nástrojů a postupů, které lze využít k eliminaci překážek, s nimiž se osoby se zdravotním postižením setkávají, s důrazem na poskytování přístupných informací a účinnou komunikaci.

Zásady OSN pro přístup ke spravedlnosti jsou vynikajícím zdrojem informací pro oběti se zdravotním postižením a pro ty, kteří pracují s osobami se zdravotním postižením nebo jsou s nimi v kontaktu:

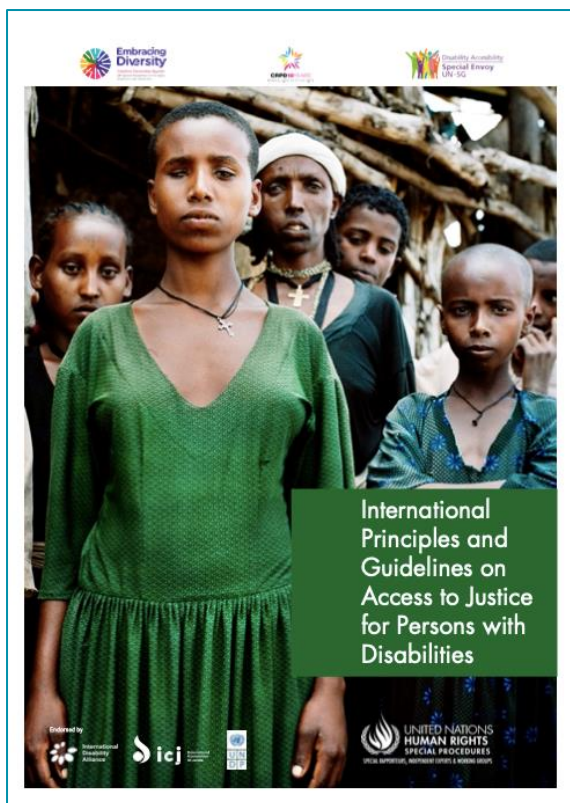
- **Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením:**

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>

- **Snadno čitelná verze Mezinárodních zásad a pokynů pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením: Práva osob se zdravotním postižením. Zajistit, aby se osobám se zdravotním postižením dostalo spravedlnosti:**

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

²⁰ V srpnu 2020 zveřejnila Organizace spojených národů "Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti". Tyto zásady poskytují praktický a komplexní rámec pro zohlednění práv a potřeb osob se zdravotním postižením v systémech trestního soudnictví. Zásady a pokyny mají pomoci státům a dalším aktérům navrhovat, rozvíjet, upravovat a zavádět justiční systémy, které poskytují rovný přístup ke spravedlnosti všem osobám se zdravotním postižením bez ohledu na jejich roli v procesu... (strana 6).

International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities

Principle 1

All persons with disabilities have legal capacity and, therefore, no one shall be denied access to justice on the basis of disability.

Principle 2

Facilities and services must be universally accessible to ensure equal access to justice without discrimination of persons with disabilities.

Principle 3

Persons with disabilities, including children with disabilities, have the right to appropriate procedural accommodations.

Principle 4

Persons with disabilities have the right to access legal notices and information in a timely and accessible manner on an equal basis with others.

Principle 5

Persons with disabilities are entitled to all substantive and procedural safeguards recognized in international law on an equal basis with others, and States must provide the necessary accommodations to guarantee due process.

Principle 6

Persons with disabilities have the right to free or affordable legal assistance.

Principle 7

Persons with disabilities have the right to participate in the administration of justice on an equal basis with others.

Principle 8

Persons with disabilities have the rights to report complaints and initiate legal proceedings concerning human rights violations and crimes, have their complaints investigated and be afforded effective remedies.

Principle 9

Effective and robust monitoring mechanisms play a critical role in supporting access to justice for persons with disabilities.

Principle 10

All those working in the justice system must be provided with awareness-raising and training programmes addressing the rights of persons with disabilities, in particular in the context of access to justice.

Všechny oběti trestných činů se zdravotním postižením musí být pochopeny a musí s nimi být zacházeno activě, profesionálně, citlivě a nediskriminačně. To se týká všech, kteří přicházejí do styku s oběťmi, jako jsou justiční orgány, orgány činné v trestním řízení, právníci, zaměstnanci soudů, služby na podporu obětí, odborníci z praxe a orgány zajišťující odškodňování.

Osoby se zdravotním postižením se setkávají s mnoha různými překážkami, včetně fyzických bariér v budovách a dopravních prostředcích, stejně jako s nedostupnými informacemi a obtížemi při komunikaci. Existuje také mnoho různých postižení, která osoby se zdravotním postižením mají, například zrakové nebo sluchové postižení, potíže s pohyblivostí nebo mentální postižení. Existují konkrétní nástroje a přístupy, z nichž některé jsou uvedeny níže, které mohou významně přispět ke snížení bariér a pomoci při komunikaci a poskytování přístupných informací. Některé nástroje budou více či méně užitečné v závislosti na povaze postižení a překážek, na fázi soudního procesu a na konkrétních osobách, kterých se týkají.

Přístupné informace

Přístupné informace jsou informace, které jsou srozumitelné jednotlivci nebo skupině, jimž jsou určeny, a jsou relevantní pro daný okamžik. To zahrnuje zajištění toho, aby jazyk nebyl odborný nebo technický, ale aby mu rozuměla i osoba bez znalosti práva nebo justičního systému. Může to znamenat kladení otázek k informacím a jejich zodpovídání, aby bylo jisté, že osoba správně porozuměla. A bude to znamenat vracet se k informacím v průběhu času a rozfázovat je tak, aby byly podávány správné informace ve správný čas a aby oběť nebyla přetížena nebo zmatena. Když oběť potřebuje jednat nebo se rozhodnout, měly by jí být poskytnuty potřebné informace. Osoby mohou mít také preference ohledně způsobu, jakým

informace obdrží, ať už elektronicky, na papíře, zvukově, audiovizuálně nebo s podporou facilitátora.

Existuje řada uznávaných způsobů, jak lze informace zpřístupnit:

	znakový jazyk;
	video průvodci a audio průvodci;
	rozšířená a asistivní komunikace (AAC);
	poradenství a služby telefonické linky;
	přístupné webové stránky;
	indukční smyčky, rádiové nebo infračervené systémy;
	zesilovací zařízení a lupy na dokumenty;
	skryté titulky;
	Braillovo písmo;
	snadné čtení a jednoduchý jazyk;
	usnadněná komunikace.

Kromě poskytování přístupných informací mají oběti se zdravotním postižením podle směrnice o právech obětí právo rozumět poskytovaným informacím. To znamená, že příslušní odborníci a orgány jsou zodpovědní za to, že informace, jejich význam a případné důsledky pro ně byly pochopeny. Osoby se zdravotním postižením se mohou zdráhat říci, pokud něčemu nerozumí nebo jsou poskytnutými informacemi zmateny. Vytvoření důvěryhodného profesionálního vztahu a navázání dialogu s obětí je proto zásadní. Také to pomůže zajistit, že oběti i odborníci budou moci klást otázky a kontrolovat, jak dobře byly informace pochopeny.

Orgány by měly poskytovat následující informace v přístupných formátech:

- poučení o právech;
- informace o právní pomoci a o tom, jak k ní získat přístup;
- informace o službách podporující oběti a specializovaných podpůrných službách;
- informace o odškodnění a o tom, jak o něj požádat nebo jak k němu získat přístup;
- právní oznámení, včetně předvolání, soudních obsílek, soudních příkazů, příkazů a rozsudků;
- informace o tom, jak funguje soudní řízení, jakou roli v něm hraje oběť, co může očekávat a na co se má připravit.

Účinná komunikace

Efektivní komunikace je více než jen poskytování dostupných informací, ale spočívá v dialogu a zajištění toho, že oběti se zdravotním postižením mohou vyjádřit své zájmy, klást otázky a vyprávět své příběhy. Je klíčové mít k dispozici prostředky, díky nimž se lidé mohou plně účastnit justičního procesu, a to včetně podání stížnosti, pochopení a zpochybnění rozhodnutí o stíhání či nestíhání, vyžádání a získání vhodného právního poradenství a podání svědectví.

Komunikace s oběťmi trestných činů by měla být uctivá, pozorná a citlivá k osobním poměrům dané osoby. Oběti by měly být podporovány v tom, aby upřímně a srozumitelně informovaly o tom, co zažily. Možná budou potřebovat komunikovat prostřednictvím tlumočnicků, znakového jazyka, písemných forem nebo zprostředkovatele či facilitátora komunikace, a ti by jim měli být poskytnuti. Pro některé osoby může být užitečné, pokud je s nimi někdo, kdo je zná, tráví s nimi dlouhodobě čas a s kým si vytvořily důvěrný vztah. Pro jiné může být naopak snazší komunikovat s cizí osobou nebo anonymnějším způsobem.

Zásady a pokyny OSN uvádějí řadu komunikačních pomůcek a metod. Některé z nich mohou běžně poskytovat soudy. Soudní úředníci a právníci by také měli spolupracovat s odborníky, aby zajistili to, co oběť potřebuje k zajištění účinné komunikace.

Zajištění toho, aby všechny procesy v soudním systému poskytovaly technickou a jinou podporu, která je nezbytná pro to, aby strany, svědci, žalobci, obžalovaní a porotci mohli využívat jakoukoli formu komunikace, která je nezbytná pro jejich plnohodnotnou účast, včetně:

	asistenčních naslouchacích systémů a zařízení;
	otevřených titulků, skrytých titulků a titulků v reálném čase a dekodérů a zařízení pro skryté titulky;
	hlasových, textových a video telekomunikačních produktů;
	videotextových displejů;

	počítačem podporovaných přepisů v reálném čase;
	softwarů pro čtení obrazovky, zvětšovací softwarů a optických čteček;
	videopopisů a sekundárních zvukových programových zařízení, která zachycují zvukové kanály televizních programů;

Podpora komunikace, kromě zprostředkovatelů nebo facilitátorů, prostřednictvím využití třetích stran, včetně:

	zapisovatelů;
	kvalifikovaných tlumočnicků znakového jazyka a ústního projevu;
	zprostředkovatelských služeb;
	hmatových tlumočnicků;

Zajištění toho, aby všichni tlumočníci byli schopni tlumočit efektivně, přesně a nestranně, a to jak receptivně (tj. rozumět tomu, co osoby se zdravotním postižením říkají), tak expresivně (tj. mít dovednosti potřebné k tomu, aby těmto osobám zpětně sdělili informace), přičemž musí používat veškerou potřebnou odbornou nebo technickou slovní zásobu (např. právníckou nebo lékařskou) a dodržovat profesní a etické normy.

Procesní přizpůsobení

"Procesní přizpůsobení" je odborný termín v soudním systému, který se vztahuje na:

všechny nezbytné a vhodné úpravy a přizpůsobení v rámci přístupu ke spravedlnosti, pokud je v konkrétním případě nutné, aby byla zajištěna účast osob se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními.

Mezinárodní zásady a pokyny OSN pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením 2020, strana 9

Procesní úpravy odstraňují nebo snižují překážky, kterým čelí osoby se zdravotním postižením, a umožňují jim uplatnit jejich právo na účast v soudním systému. Procesní úpravy mohou spočívat také v poskytnutí individualizované podpory, a to zejména kvůli zajištění účinné komunikace (viz výše). Existuje povinnost zajistit jakékoli procesní úpravy, které jsou potřebné

k umožnění účasti. Může se jednat o změny v soudním řízení, postupu soudního řízení, zkoumání důkazů a svědectví, uznání alternativních způsobů poskytování svědectví atd.

Ano, slyšení jsou někdy skutečně ztížena, protože je obtížnější plynuleji komunikovat s těmito oběťmi, které mají postižení, ale neřekla bych, že by úředníci rozhodující případy nebo státní zástupci neměli pochopení pro oběti obchodování s lidmi, které mají postižení, naopak, dokonce jsem si při slyšeních, kterých jsem se zúčastnila, všimla, že to zvládají a snaží se být trpělivější a více se spoléhají na podporu nás, kteří jsme psychologové nebo kteří pomáháme obětem, abychom jim pomohli pochopit určité aspekty, tj. dělají si během slyšení přestávky, kladou nám otázky nebo vyhledávají naši pomoc při rozhovoru s obětí, aby se pokusili objasnit určité aspekty. Výsledky jsou skutečně trochu obtížnější, ale neřekla bych, že jde o [nesrozumitelné] diskriminaci oběti

Hlasý pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Romania' (2022) strana 28

Je důležité rozlišovat procesní a přiměřené úpravy. Přiměřené úpravy jsou úpravy a přizpůsobení, které jsou nezbytné pro osoby se zdravotním postižením k tomu, aby mohly plně a rovnoprávně uplatňovat své právo na zapojení se do společnosti, například navštěvovat školu nebo být schopny pracovat či samostatně žít. Přiměřené úpravy musí být poskytnuty, pokud pro organizaci nebo instituci nepředstavují nepřiměřenou nebo nadměrnou zátěž. V případě soudního systému procesní úpravy nepodléhají testu nepřiměřené nebo nadměrné zátěže a musí být poskytnuty.

Nejúčinnějším a nejefektivnějším způsobem, jak určit potřebné procesní úpravy, je individuální posouzení, které probíhá na základě dialogu s obětí se zdravotním postižením. Takové posouzení bude pravděpodobně vyžadovat multidisciplinární přístup, který spojí potřebné právní znalosti, znalosti podpory oběti, znalosti v oblasti zdravotního postižení, komunikace, sociální práce a další.²¹ Následující příklady jsou převzaty ze Zásad a pokynů OSN pro přístup ke spravedlnosti, str. 16:

	Úpravy tempa řízení;
	Úpravy způsobu kladení otázek za vhodných okolností, jako je povolení naváděcích otázek, vyhýbání se složeným otázkám, hledání alternativ ke složitým hypotetickým otázkám, poskytnutí dodatečného času na odpověď, povolení přestávek podle potřeby a používání srozumitelného jazyka;
	Použití videozáznamů s důkazy a svědectvími v přípravném řízení, pokud je to nezbytné, praktické a možné, a to takovým způsobem, aby nebyla porušena základní práva, jako je právo na konfrontaci a křížový výslech svědků;

²¹ V praxi to bude záviset na přesné úloze oběti v řízení, která se liší podle národního státu. Práva oběti mohou záviset zejména na tom, zda je svědkem nebo účastníkem řízení.

Umožnit osobám se zdravotním postižením, aby je ve všech fázích procesu, pokud si to přejí, doprovázela rodina, přátelé nebo jiné osoby, které jim poskytnou emocionální a morální podporu, aniž by však nahrazovaly roli prostředníka nebo facilitátora.

Nápomoc při rozhodování

Nápomoc při rozhodování znamená individualizovanou podporu při samostatném rozhodování. Podporu může poskytovat odborník, profesionál, člen rodiny nebo přítel. Zahrnuje komunikaci s osobou se zdravotním postižením prostřednictvím poskytování informací, naslouchání a pomoc s pochopením její možnosti volby, aby mohla vyjádřit své preference a činit vlastní rozhodnutí. To je rozdíl od "náhradního rozhodování", kdy za osobu rozhoduje například odborník, lékař, opatrovník nebo právník. I když je takové rozhodnutí odborníkem nebo opatrovníkem posouzeno jako "v nejlepším zájmu" osoby, není tím respektováno právo osoby se zdravotním postižením na vlastní rozhodování.

Během soudního řízení musí být osoba s postižením informována a musí s ní být přímo komunikováno. Tím je zajištěno, že může o svém případě informovaně rozhodovat. Soudní proces je pro oběti trestných činů často neznámý a lidé potřebují pochopit, co mohou v jednotlivých fázích procesu očekávat, vědět, jaká rozhodnutí mohou učinit a jak je učinit, a klást otázky a dostávat odpovědi. To se týká: pochopení rozhodnutí o vyšetřování a stíhání jejich případu a způsob, jak toto rozhodnutí v případě potřeby napadnout; způsob, jakým podávají svědectví během soudního řízení a zda upřednostňují přítomnost v soudní síni, použití videospojení nebo podání předem nahrané výpovědi; jaký způsob komunikace by chtěli, například tlumočení do znakového jazyka, písemnou formu nebo pomocníka či zprostředkovatele komunikace; jak podat stížnost nebo požádat o odškodnění a co tyto procesy zahrnují.

Nápomoc při rozhodování je proces, který respektuje právní způsobilost osob se zdravotním postižením, u kterých by jinak mohla být jejich právní způsobilost zpochybněna nebo popřena. I když má osoba s postižením opatrovníka, zachovává si svou právní způsobilost. V praxi to znamená, že opatrovník nemůže rozhodovat jménem dané osoby, ačkoli může hrát roli při usnadnění komunikace. Nápomoc při rozhodování může mít zásadní význam pro zajištění toho, že osoba s postižením bude moci plně uplatňovat své právo na přístup ke spravedlnosti.

Zprostředkovatelé

Zprostředkovatelé jsou osoby, které podle potřeby spolupracují s pracovníky justice a osobami se zdravotním postižením s cílem zajistit účinnou komunikaci během soudního řízení. Mohou být také známí jako registrovaní nebo justiční zprostředkovatelé či facilitátoři. Bývají to odborníci, jako psychologové nebo sociální pracovníci, se zvláštními odbornými znalostmi v oblasti komunikace, například logopedi, kliničtí psychologové nebo osoby z oblasti speciálních vzdělávacích potřeb nebo duševního zdraví. Jejich úkolem je zejména usnadňovat komunikaci, a to povinně vůči soudu. Jsou obeznámeni se soudními procesy a postupy a mají klíčovou úlohu při doporučování vhodných procesních úprav, které napomáhají účinné komunikaci.

Podporují osoby se zdravotním postižením v porozumění a informovaném rozhodování a mohou hrát klíčovou roli v nápomoci při rozhodování. Zajišťují, aby byl soudní proces vysvětlen a aby se o něm hovořilo způsobem, kterému oběti rozumí, a aby mezi oběťmi a právními profesionály probíhala účinná komunikace. To může zahrnovat pravidelné přestávky, kladení otázek jednoznačným způsobem, vyhýbání se určitým slovům, umožnění dlouhých pauz mezi otázkou a odpovědí a porozumění emočním signálům, které může oběť projevat, aby se předešlo zbytečnému stresu. Zprostředkovatelé jsou neutrální a nemohou vystupovat jako obhájci nebo podpůrné osoby pro oběť se zdravotním postižením.

TLumočení do znakového jazyka

Tlumočení do znakového jazyka může být základní tlumočnickou službou pro neslyšící nebo nedoslýchavé osoby. V některých případech může komunikace probíhat písemně, ale pokud to není účinné, je nutný znakový jazyk. Vzhledem k tomu, že existuje více znakových jazyků, je třeba s obětí zkonzultovat, jaký znakový jazyk bude požadován. Tlumočníci znakového jazyka by měli být registrovaní nebo odborně vyškolení a měli by rozumět soudním procesům. Oběti by neměly vznikat žádné náklady spojené s tlumočením.

Rozšiřující a alternativní komunikace (AAC)

Augmentativní a alternativní komunikace (AAC) představuje takové způsoby komunikace, které nezahrnují mluvení. Tyto formy komunikace jsou vyvinuty, testovány a ověřeny odborníky a osobami, které je používají. Může jít o gesta, kreslení, ukazování na obrázky nebo slova, ale i o technicky vyspělejší možnosti zahrnující zařízení pro generování řeči, počítače a tablety. AAC mohou být používány jako běžný komunikační prostředek nebo jako dočasná komunikační metoda z důvodu konkrétních okolností nebo preferencí. Byly vyvinuty a mohou být k dispozici specializované sady AAC, jako jsou panenky, karty s emocemi a sady symbolů. Tyto prostředky lze použít při poskytování podpory obětem, na policii, v právním nebo soudním prostředí.²²

Emocionální a osobní podpora

Podle směrnice o právech obětí mají oběti trestných činů ze strany služeb podporujících oběti právo na emocionální podporu. Mohou mít rovněž právo na přítomnost osoby poskytující emocionální nebo osobní podporu v soudní síni během slyšení nebo soudního řízení a na pomoc při přípravě na tuto situaci.²³ Tuto pomoc mohou poskytnout rodiče, příbuzní, přátelé, služby podpory obětem, specializované služby, pečovatelé nebo někdo, koho znají a komu důvěřují. Některé oběti se zdravotním postižením mohou chtít podpůrný předmět, například kus oblečení, "stresovou" hračku nebo náboženský symbol; pro jiné to může být zvíře poskytující emocionální podporu.

²² Julinda Beqiraj a ostatní, *Access to Justice for Persons with Disabilities: From International Principles to Practice* (Mezinárodní asociace advokátů 2017).

²³ §66(2) Rakouský občanský soudní řád; druhý zákon o prevenci násilí.

05

Co je to individuální posouzení v justičním systému? A proč je důležité pro oběti se zdravotním postižením?

Individuální posouzení je nezbytným a vhodným procesem pro zajištění plné a řádné účasti osob se zdravotním postižením v trestním řízení.

Individuální posouzení by mělo sloužit k identifikaci konkrétních překážek, které osoba se zdravotním postižením jako oběť trestného činu zažívá, a k zajištění jejich specifických potřeb. Určuje, jak tyto překážky odstranit nebo překonat, jaká podpora a procesní úpravy jsou nezbytné a jak je poskytnout. V ideálním případě by mělo probíhat od prvního kontaktu s příslušnými orgány. Je třeba se na ni soustavně zaměřovat ve všech fázích řízení, aby bylo možné určit, jak upravit komunikaci, přizpůsobit řízení a zaručit přístup obětem se zdravotním postižením.

Limity současné politiky a praxe

Nicméně v praxi národní výzkum projektu Hlasy pro spravedlnost zjistil, že individuální posouzení se využívá jen zřídka. Pokud k posouzení dochází, je často ad hoc a nedůsledné. Přesněji řečeno, individuální posouzení není obecně uznáváno jako nástroj pro zajištění účasti osob se zdravotním postižením v trestním řízení.

Směrnice o právech obětí a většina politik na vnitrostátní úrovni²⁴ považuje individuální posouzení za způsob identifikace a uspokojování potřeb k ochraně obětí trestných činů. Právo na individuální posouzení jako takové je ve směrnici úzce spojeno s právem na ochranu.²⁵ Tím pádem se zaměřuje spíše na rizika zastrasování a opakované nebo sekundární viktimizace než na identifikaci komunikačních a informačních překážek a přijetí příslušných procesních opatření.

Nicméně oba imperativy - ochrana a účast - mohou a měly by být splněny prostřednictvím systematického a multidisciplinárního procesu posuzování, který je přizpůsoben a reaguje na jednotlivce a požadavky konkrétní fáze trestního řízení.

Jak provést individuální posouzení

Posouzení překážek a vyhodnocení individuálních poměrů obětí musí být provedeno způsobem, který minimalizuje vznik nepříjemnosti a zároveň respektuje jejich důstojnost a aktuální fyzickou, psychickou a sociální situaci. Rovněž by mělo náležitě zohledňovat povahu trestného činu a konkrétního případu. Kromě toho je třeba uplatňovat multidisciplinární přístup, díky němuž do procesu posuzování budou zahrnuty příslušné odborné znalosti a zkušenosti a aby se na něm podílely. Také by měla být zvažována rizika a/nebo obavy z újmy.

²⁴ Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of Crime with Disabilities in Croatia' (2022) strana 26.

²⁵ Jak je uvedeno v článcích 22 a 23 směrnice Evropské unie o právech obětí.

Odpovědnost za individuální posouzení nesou orgány činné v trestním řízení, které mají na starosti různé fáze trestního řízení. V praxi však může být proces individuálního posouzení iniciován, realizován a koordinován prostřednictvím služeb podporujících oběti, sociálních pracovníků, orgánů činných v trestním řízení, soudních úředníků, soudních znalců a dalších odborníků, kteří přicházejí do styku s osobami se zdravotním postižením, které jsou oběťmi trestných činů. Určitý typ kvalifikované instituce nebo odborníka může být zákonem nebo soudním příkazem pověřen systematickým prováděním a aktualizací individuálního posouzení v trestním řízení.

Mezi důležité okolnosti, které je třeba posoudit, patří např:

- Překážky bránící účasti: včetně environmentálních, postojových, informačních a ekonomických překážek
- Osobní okolnosti: včetně věku, pohlaví, zdravotního stavu, důvěryhodné osoby, životních okolností
- komunikační schopnosti a obtíže: mluvení, čtení, psaní, porozumění
- Rizika a hrozby: předchozí viktimizace, náchylnost k opakované viktimizaci, riziko sekundární viktimizace
- Vztah k podezřelému: osobní vztah k obviněnému/obžalovanému, závislost na obviněném/obžalovaném, opatrovnictví

Existují modely^{26,27} a postupy, jak provádět individuální posouzení obětí v soudním systému. V této oblasti se politika a praxe vyvíjí a mění.

V případě obětí se zdravotním postižením by individuální posouzení nikdy nemělo sloužit k posouzení důvěryhodnosti nebo právní způsobilosti. Existuje řada konkrétnějších úvah, které mají zajistit, že posouzení obětí se zdravotním postižením bude ohleduplné, citlivé a účinné. Individuální posouzení by mělo:

- Být prováděno **systematicky** od prvního kontaktu se soudním systémem. Informace lze sdílet způsobem, který neohrožuje důvěrnost jednotlivce a zajišťuje, že jeho potřeby jsou pochopeny a uspokojeny.
- Respektovat **právní způsobilost** oběti a její vůli a preference. To platí stejně bez ohledu na to, zda má osoba s postižením opatrovníka, či nikoli. Pokud má osoba opatrovníka, musí proces posuzování probíhat v přímé komunikaci s obětí, nikoli s opatrovníkem; opatrovník nemůže rozhodovat jménem oběti, i když za určitých okolností může být schopen pomoci s komunikací. V případě potřeby by měla být využita profesionální komunikační asistence/facilitace/tlumočení nebo služby podporovaného rozhodování.

²⁶ Victim Support Europe VICToRIIA (Osvědčené postupy v oblasti podpory obětí: Doporučení, informace a individuální posouzení), *How to identify victims' support needs? Guidelines to develop an individual needs assessment* (2019) <https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626337899GuidelinesfinalforprintF.pdf>.

²⁷ Francouzské Ministerstvo spravedlnosti, *EVVI project guidance on individual assessment of victims of crime* (2013) <http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf>.

- Zapojit **multidisciplinární** přístup a tým, aby se do procesu zapojili správné osoby a odborné znalosti. V případě osob se zdravotním postižením to může zahrnovat podpůrnou osobu, sociálního pracovníka, odborníka na komunikaci, právníka atd.
- Jasně stanovit překážky, kterým oběť se zdravotním postižením čelí, a jaká podpora a **procesní úpravy jsou nezbytné** k překonání těchto překážek, včetně toho, kde leží odpovědnost za jejich zajištění a jak budou v praxi poskytovány.
- Probíhat **průběžně**, aby bylo možné identifikovat potřeby a překážky a řešit je ve všech fázích procesu. Tento proces by měl být dialogem s obětí, aby byla pochopena a respektována její vůle a preference. Zahrnout přezkum a posouzení toho, zda jsou poskytované podpůrné služby a procesní úpravy účinné při zajišťování práv osob se zdravotním postižením účastnit se svého případu a soudního systému.
- Určit konkrétní **kontaktní osobu**, na kterou se oběť může vždy obrátit s žádostí o další nebo jiné formy podpory a procesních úprav. Může to být někdo v rámci orgánů činných v trestním řízení, služeb na podporu obětí, sociálních služeb nebo soudních služeb.

06 Právníci – role a odpovědnosti

Tím spíše není povinností soudu poskytovat informace obětem se zdravotním postižením... Netřeba dodávat, že s takovými obecnými pravidly a bez konkrétní zmínky o zdravotním postižení se můžeme spolehnout pouze na úroveň profesionality lidí pracujících v systému a poskytujících podporu v naději, že podpora, kterou poskytují, bude přizpůsobena jakémukoli postižení, které by oběť mohla mít, a že by především uznali, že jde o postižení. Jinými slovy, jsme závislí na zbožném přání.

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 27

Na národní, evropské a mezinárodní úrovni existuje souhra různých právních nástrojů, které stanoví závazné povinnosti pro odborníky v trestním řízení, které ve svém souhrnu zajišťují realizaci práva obětí na účast v trestním řízení. Ty jsou uvedeny v [kapitole 8](#).

Projekt Hlasy pro spravedlnost odhalil, že směrnice o právech obětí je na vnitrostátní úrovni pro oběti se zdravotním postižením špatně implementována. V praxi jen málo odborníků plně rozumí svým povinnostem podle Národní úmluvy Spojených národů o právech osob se zdravotním postižením.

Povinnosti vedoucí k dodržování práv obětí se zdravotním postižením v soudní síni

Všichni aktéři v systému trestního soudnictví hrají zásadní roli a mají konkrétní povinnost respektovat práva obětí se zdravotním postižením v souladu se směrnicí Evropské unie o právech obětí a Úmluvou Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením (UNCRC), v závislosti na fázi trestního řízení. Mezi průřezové povinnosti všech odborníků v oblasti trestního soudnictví patří:

- Povinnost zacházet s oběťmi se zdravotním postižením s respektem a důstojností, včetně nediskriminace obětí se zdravotním postižením z důvodu postižení, pohlaví, etnické příslušnosti a věku;
- Povinnost předcházet rizikům sekundární a opakované viktimizace, zastrašování a odplaty a řešit je;
- Povinnost přijmout nezbytná administrativní a procesní opatření k přizpůsobení se obětem se zdravotním postižením v průběhu trestního řízení;
- Povinnost poskytovat informace a komunikovat o právech, řízení a případu způsobem, který je pro oběti vhodný a srozumitelný.

Nedodržení těchto povinností představuje diskriminaci podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a porušení směrnice o právech obětí. Zejména procesní úpravy, jak je popsáno v kapitole 4, představují pro vnitrostátní orgány povinnost zaručit obětem se zdravotním postižením rovný přístup ke spravedlnosti a nepodléhají testu „přiměřenosti“ nebo „nepřiměřené zátěže“. Jak vysvětluje Centrum pro zdravotní postižení a právo a politiku na univerzitě v Galway, „povinnost poskytnout taková přizpůsobení v kontextu přístupu ke spravedlnosti nemůže být zmírněna argumenty o přiměřenosti a rozsahu zátěže, kterou by na nositele této povinnosti²⁸ uvalily, neboť odpovědnost za zajištění takových úprav bude nevyhnutelně mít stát nebo veřejní činitelé zapojení do výkonu spravedlnosti.“²⁹

Policejní a soudní personál

Dostupné informace a účinná komunikace

Ve fázi ohlašování musí policie a další pracovníci justice umožnit obětem se zdravotním postižením oznámit trestný čin a pochopit řízení a svá práva. Za tímto účelem by měli s oběťmi se zdravotním postižením jednat s respektem, bez domněnek a stereotypů, a přijmout veškerá nezbytná procesní opatření k zajištění toho, že řízení je plně přístupné. Tím se myslí fyzický přístup na policejní stanici nebo možnosti podat oznámení alternativním způsobem, pokud architektura budovy neumožňuje obětem s pohybovým postižením přístup do budovy. Uvedené lze provést na dálku shromažďováním výpovědí na jiném místě, například v domě oběti nebo na bezpečném místě, které respektuje soukromí oběti. Kromě toho musí být informace poskytovány ve formátech, které jsou přístupné osobě, jež je přijímá, tak, aby jim oběť rozuměla. Zejména informace o právech a řízení by měly být poskytovány a vysvětlovány způsobem, který je srozumitelný pro oběť se zdravotním postižením, aby mohla klást otázky. Další informace o přístupných informacích naleznete v kapitole 4, zejména na straně 14.

Projevení úcty oběti a poskytnutí správných podmínek pro podání stížnosti nebo oznámení může vyžadovat pochopení určitých aspektů specifické situace oběti a přístup k ní jako k jednotlivci s osobními potřebami a preferencemi.

Jednoho odpoledne našla vnitřní sílu a vydala se na policejní stanici. Narazila na mladého policistu, který byl velmi zdvořilý a pomohl jí podat trestní oznámení. První, co jí policista řekl, bylo: "J., co se děje? Jste dítě našeho kolegy!" "To je pravda," odpověděla J.. "Vždycky si udělal čas, aby mě vyslechl, když jsem přišla na policejní stanici." "To je pravda," odpověděla.

Oběť s psychosociálním postižením, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022)

²⁸ Eilionóir Flynn a Anna Lawson, 'Disability and Access to Justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2013) 4 Evropská ročenka práva zdravotně postižených 7.

²⁹ Eilionóir Flynn a ostatní, 'Access to Justice of Persons with Disabilities' (Centre for Disability Law and Policy at University of Galway 2019) <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/CDLP-Finalreport-Access2JusticePWD.docx>.

Policie musí také poskytnout informace o tom, jak se dostat k podpůrným službám, právní pomoci, o právech obětí, o řízení a jak získat podporu a ochranu. To by mělo zahrnovat odkaz na služby podporující oběti nebo případně na specializované podpůrné služby.

Více informací o službách podpory obětem naleznete v [kapitole 8](#), strana **35**.

Identifikace překážek

Policie by měla shromažďovat předběžné osobní údaje a informace o trestném činu a oběti, včetně identifikace překážek v trestním řízení. Neexistuje žádná povinnost, aby někdo hovořil nebo sděloval, zda má postižení. Místo toho by se mělo soustředit na to, jakým překážkám osoba čelí při přístupu na policii, účasti na vyšetřování a účasti na soudním jednání.

Podrobnější informace o překážkách, s nimiž se setkávají oběti se zdravotním postižením, naleznete v [kapitole 3](#).

Individuální posouzení

Policie může iniciovat nebo se podílet na provádění individuálního posouzení v souladu se směrnicí o právech obětí, a to konkrétně za účelem určení nezbytných procesních úprav v trestním řízení a způsobu, jakým budou tyto úpravy financovány a prováděny. Pro určení veškeré podpory a přizpůsobení bude u individuálního posouzení důležitý multidisciplinární přístup. Může zahrnovat účast a interakci služeb podporující oběti, sociální práci nebo další odborníky, podpůrné osoby nebo pečovatele, rodinné příslušníky, důvěryhodné osoby a odborníky na komunikaci.

Posouzení by mělo probíhat v dialogu s obětí a v případě potřeby využívat nápomoc při rozhodování a zprostředkovatele nebo facilitátora komunikace. Tyto role mohou vykonávat odborníci, rodinní příslušníci nebo opatrovníci, ale musí to být se souhlasem oběti s postižením.

Více informací o individuálním posouzení naleznete v [kapitole 5](#).

Další informace o podporovaném rozhodování naleznete v [kapitole 4](#).

Další informace o multidisciplinárním přístupu při podpoře obětí se zdravotním postižením naleznete v [kapitole 7](#).

Procesní úpravy

Ve fázi vyšetřování a soudního řízení by měl policejní a soudní personál podporovat zavádění procesních úprav, které zajistí, aby oběti se zdravotním postižením mohly komunikovat s právníkem, jakož i se státním zástupcem a soudcem. V koordinaci se sociálními pracovníky a manažery případů musí soudní a justiční úředníci zajistit, aby byli k dispozici tlumočníci a další odborníci, kteří usnadňují komunikaci s oběťmi se zdravotním postižením. Pokud se výslechu oběti účastní policie, zajistěte vhodnou komunikaci a fyzické prostředí tím, že s ní předem naplánujete výslech.

Další informace o procesních úpravách naleznete v [kapitole 4](#), strana **18**, a o účinné komunikaci v [kapitole 4](#), strana **17**.

Státní zástupci a soudci

Ve fázi vyšetřování, přípravného řízení a soudního řízení mají státní zástupci a soudci povinnost zajistit obětem se zdravotním postižením právo na účast. V první řadě musí zaručit, že bude proveden a v případě potřeby aktualizován proces individuálního posouzení, který povede k určení překážek v trestním řízení a způsobů jejich překonání. Mělo by dojít k přijetí zjištěných procesních úprav. Úpravy mohou mít různou podobu a mohou vyžadovat úpravy

týkající se: způsobu vedení případu, způsobu vedení jednání a výslechů, způsobu plánování jednání a způsobu využívání místností, zařízení a vybavení.

Děle musí být určeni odborníci a další osoby, které mohou mít úlohu při usnadňování komunikace s oběťmi se zdravotním postižením. Může se jednat o rodinné příslušníky, pečovatele, sociální pracovníky a pomoc obětem, ale musí to být osoba, které oběť důvěřuje. Soud může rozhodnout, že je nutné usnadnění komunikace, které může probíhat osobně nebo prostřednictvím video spojení. Pokud má oběť opatrovníka, nemůže tento opatrovník jednat nebo hovořit jménem oběti s postižením. Komunikace musí být udržována se samotnou obětí, i když je vyžadováno usnadnění třetí osobou nebo zařízením. Všechny strany musí vždy zajistit, aby přání opatrovníka nenahrazovalo vůli a preference oběti. Musí být přijata veškerá nezbytná opatření, aby byla zajištěna podpora oběti při vyjadřování její vůle a preferencí.

Zajímavé pro mě bylo, že v celé přípravné fázi nebyla oběť vyslechnuta ani jako svědek, ani osobně informována o žádných právech. Informace o právech byla podána standardním způsobem prostřednictvím oznámení adresovaného jeho opatrovníkovi, což byla osoba bez jakéhokoli citového či jiného vztahu k pacientovi, jednalo se o zaměstnance domova sociální péče, ve kterém oběť pobývala, tudíž nebyl nijak zainteresován... formálně bylo zaznamenáno, že někdo byl informován, ale bylo potvrzeno, že tato osoba nebyla s obětí v žádném kontaktu.

Rozhovor se soudcem, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022) strana 29

Sdělování rozhodnutí učiněných v průběhu trestního řízení je obzvláště důležité. To se týká jak rozhodnutí o zahájení trestního stíhání, tak i konečného verdiktu v soudním řízení. Existují různé příklady toho, jak soudci a soudy sdělují rozhodnutí, například tím, že rozhodnutí napíší srozumitelným jazykem.³⁰ Vypracování shrnutí ve srozumitelném jazyce na konci soudního řízení přispívá k pochopení toho, co se v řízení stalo.³¹ Dalším postupem, který napomáhá porozumění a komunikaci, je pořádání pohovorů bezprostředně po výslechu, aby se vysvětlilo, co se bude v trestním řízení dít dál.³²

³⁰ Viz příklad v UK: Jack (A Child : care and placement orders) [2018] EWFC B12; Dorset Council v A (Residential Placement: Lack of Resources) [2019] EWFC 62 (10 října 2019)
<<https://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/OJ/2018/B12.html>>.

³¹ Podobný je tomu i příklad z Austrálie: Victoria Legal Aid, 'Submission to the Office of the High Commissioner for Human Rights: Article 13 – Access to Justice, Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (10 května 2017)
<<https://www.legalaid.vic.gov.au/sites/default/files/vla/vla-submission-to-the-office-of-the-high-commissioner-for-human-rights-article-13.docx>>.

³² Viz "Jednací a důkazní řád" Mezinárodního trestního soudu
<<https://www.iccpi.int/sites/default/files/Publications/Rules-of-Procedure-and-Evidence.pdf>>.

Právníci

Právníci mohou zastupovat oběti se zdravotním postižením. To se odvíjí od dostupnosti právní pomoci, způsobu, jakým se chce oběť se zdravotním postižením účastnit, a od jejich formální role v řízení. Oběti by měly být informovány svým právníkem nebo jiným odborníkem o tom, jak získat přístup k právní pomoci. Advokát by měl jednat tak, aby chránil práva oběti v průběhu celého trestního řízení a zajistil, aby byly dodržovány povinnosti systému trestního soudnictví stanovené ve směrnici o právech obětí a Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Advokát může mít zásadní význam pro zabezpečení toho, že oběť se zdravotním postižením bude plně informována a bude rozumět řízení a tomu, co se od ní vyžaduje a očekává, ať už v roli svědka nebo účastníka řízení.

Advokáti musí jednat na základě pokynů oběti se zdravotním postižením. V praxi to může zahrnovat spolupráci s facilitátorem komunikace. V případě, že existuje opatrovník a komunikace probíhá prostřednictvím opatrovníka, musí být respektována právní způsobilost osoby s postižením. Za tímto účelem musí právníci porozumět situaci svých klientů, včetně vztahu mezi obětí a jejími opatrovníky, jejich preferovaným způsobům komunikace a jejich podpůrné síti. Advokát musí především podporovat projevy a řídit se vůlí a preferencemi svých klientů. Mezi různými praktickými kroky, které odborníci navrhli pro právníky:

- Spolupracovat se sociálními pracovníky a službami na podporu obětí při zjišťování a poskytování potřebné podpory. Advokáti se mohou podílet na individuálním posouzení.
- Zajistit, aby byly po dohodě s obětí určeny procesní úpravy a aby byly během soudního řízení řádně prováděny tak, aby se oběť mohla účastnit.
- Podpořit oběť, aby porozuměla jednotlivým krokům trestního řízení a své roli v každé fázi, aby byla obeznámena se soudní síní a různými rolemi v soudním řízení, jak se může připravit na podání svědeckví, jak požádat o potřebnou podporu nebo informovat soud, pokud potřebuje procesní přizpůsobení. To bude pravděpodobně zahrnovat úzkou spolupráci se službami na podporu obětí nebo se sociálním pracovníkem, rodinou či opatrovníky.
- Informujte oběť o všech rozhodnutích učiněných v jejím případě a o tom, jak může oběť rozhodnutí včas zpochybnit.
- Pokud má oběť opatrovníka, musí advokát vždy respektovat právní způsobilost oběti a řídit se pokyny svého klienta, oběti. V případě potřeby by měl advokát zajistit usnadnění komunikace, aby byla zajištěna účinná komunikace.
- Informujte oběť o konečném rozsudku a o všech důsledcích, které pro ni má.

07 Odborníci v sociální práci a multidisciplinární týmy - role a odpovědnosti

V projektu Hlasy pro spravedlnost byla hluboká absence osob se zdravotním postižením, které by uplatňovaly svá práva na účast jako oběti a svědci v soudním systému členských států Evropské unie, popsána jako "prázdný prostor". Sociální pracovníci, pečovatelé a další osoby, které pracují s osobami se zdravotním postižením nebo jsou s nimi v kontaktu, mají profesní odpovědnost za podporu obětí trestných činů se zdravotním postižením, aby porozuměly svým právům a účastnily se systému spravedlnosti, a za otevření "prázdného prostoru", díky kterému by oběti se zdravotním postižením byly viditelné a aktivní. Tímto způsobem mohou profesionálové potenciálně změnit zkušenosti obětí se zdravotním postižením a zajistit jim znalosti a podporu, kterou potřebují k oznámení trestného činu, k zodpovězení otázek, k pochopení procesu vyšetřování a k účasti na soudním jednání a soudním procesu.

Oběti s mentálním nebo psychosociálním postižením najdou cestu. Myslím si, nebo alespoň moje zkušenost tomu nasvědčuje, že se jim to vždy poradí. To znamená, že sociální služby hrají obrovskou roli. Sociální pracovníci ze sociálních služeb nám volají a říkají: "Mám tady klienta..." Někdy se sociální pracovník přijde nejprve poradit, aby zjistil, jak naše organizace funguje, nebo dokonce zavolá, aby si ověřil informace. A pak přijde ta osoba sama, protože jde o to, aby se mluvilo přímo s tou osobou, pokud je to možné. Protože mnohdy je člověk s postižením v kontaktu s těmi asistenty, ale ti nemají všechny informace.

Rozhovor s právníkem, Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Czechia' (2022) strana 39

Identifikace trestného činu

Nikdy ji nenapadlo nahlásit to, co se děje, policii. [...] Nikdy ji nenapadlo, že jde o nějaký trestný čin, "nevěděla jsem, že je to něco, co bych měla nahlásit". Také nevěděla, jak by to dokázala, a bála se, že by ji mohli nazvat "prostitutkou", "bláznem", "stigmatizace, víte".

Rozhovor s osobou s psychosociálním postižením, která se stala obětí sexuálního násilí 'Victims of crime with disabilities in Bulgaria' (2022)

Sociální pracovníci, pečovatelé a další osoby, které jsou v pravidelném kontaktu s osobami se zdravotním postižením, si mohou jako první všimnout, že mohlo dojít k trestnému činu. Důvodem může být zjevná újma, například fyzické poškození osoby nebo jejího majetku. Neobvyklé nebo nevyzpytatelné chování, nevysvětlitelný strach nebo nervozita mohou být také známkou toho, že něco není v pořádku a že se osoba mohla stát obětí trestného činu.

Oběť s postižením se může se svou stížností nebo obavou z újmy, která jí byla způsobena, obrátit nejprve na pečovatele nebo sociálního pracovníka. Některé osoby se zdravotním postižením jsou závislé na péči druhých a mají jen malou moc nad svým vlastním životem, ať už v ústavním nebo domácím prostředí. Nemusí si uvědomovat, že jsou obětí trestného činu, který mohou oznámit, nebo mohou potřebovat radu, jak podezření na trestný čin oznámit. Odborníci v oblasti sociální práce a další osoby mají povinnost zajistit, aby lidé s postižením byli v bezpečí a měli podporu. Mohou mít také zákonnou povinnost oznámit podezření na trestný čin. V takovém případě by se tak mělo dít na pokyn osoby s postižením a s jejím plným vědomím a pochopením situace.

Kriminalita v zařízeních

Zločiny za zavřenými dveřmi je obzvláště obtížné identifikovat a vyšetřovat. Ústavy pro osoby se zdravotním postižením často fungují jako izolované, oddělené subjekty ve společnosti. Pro odborníky mohou být náročné na přístup a kontrolu a pro obyvatele může být nemožné je opustit. Výzkum projektu Hlasy pro spravedlnost zjistil nedostatky při oznamování, řešení a řešení trestných činů v ústavech. Zneužívání, násilí, krádeže a další trestné činy jsou často bagatelizovány nebo nejsou personálem a obyvateli chápány jako dostatečně důležité na to, aby byly nahlášený. Oběti se zdravotním postižením často nejsou informovány o svých právech a nejsou podporovány při jejich prosazování. Postupy navíc nejsou jasné, ohlášení trestného činu může trvat dlouho, oběti se mohou setkat s odvetou ze strany pachatelů nebo mohou být zastrašovány, aby trestný čin neoznamovaly. Instituce mohou situaci raději řešit jako interní záležitost, než aby se otevřely vyšetřování. Většina případů podezření na trestný čin v institucích se k příslušným orgánům nedostane.

Multidisciplinární práce v systému trestního soudnictví

Pro osoby se zdravotním postižením, které jsou oběťmi trestných činů, je nezbytná spolupráce mezi sociálními pracovníky, službami na podporu obětí a právníky. Všechny tři profese hrají důležitou roli při podpoře a ochraně osob v ohrožených situacích, ale zároveň přinášejí velmi odlišné odborné znalosti s různými cíli. Sociální práce se zaměřuje především na řešení příčin a důsledků problémů lidí. Právní profesionálové se zároveň zaměřují na řešení sociálních konfliktů a dosažení spravedlnosti a podpora obětí usnadňuje a umožňuje obětem přístup ke spravedlnosti a zároveň minimalizuje další újmu.

Spolupráce sociálních pracovníků s právními odborníky a podpora obětí mají velký význam pro lepší pochopení situace obětí trestných činů a pro vedení soudního procesu. Tato spolupráce může významně přispět k ochraně obětí, podpořit je v soudním řízení a pomoci snížit dopady trestných činů.

Vzhledem k počtu a rozsahu překážek a problémů, s nimiž se oběti se zdravotním postižením v přístupu ke spravedlnosti potýkají a které jsou popsány v kapitole 3, je při posuzování a poskytování podpory obzvláště důležité zaujmout multidisciplinární přístup. To může spočívat ve vytvoření multidisciplinárního týmu, zahrnujícího propojení, koordinaci a společné práci odborníků z různých oblastí. Prostřednictvím multidisciplinární práce si různí odborníci vyměňují znalosti, informace, zdroje a názory na řešení konkrétních a složitých problémů. Úspěšná multidisciplinární práce se vyznačuje tím, že odborníci přebírají různé role a odpovídající odpovědnost za svůj obor a úkoly. Aby multidisciplinární tým pracoval efektivně,

vyžaduje jasnou koordinaci a vedení. Měla by existovat jedna osoba, na kterou se oběť může vždy obrátit a která je zodpovědná za to, že se sejde správný tým s potřebnými odbornými znalostmi a autoritou.

Schéma: Prvky multidisciplinární týmové práce

Multidisciplinární přístup musí zajistit, že bude respektována vůle a preference dotyčné osoby, a účinně tak přispět k nápravě nerovnováhy moci, která existuje v soudním systému a kterou oběti trestných činů často velmi citelně zažívají. Podpora musí být určena a poskytována v dialogu s obětí a podle jejich pokynů.

Spojení s odborníky a specializovanými službami

Existuje celá řada specializovaných služeb a odborníků, kteří mohou být zdrojem a mohou přispět k multidisciplinárnímu přístupu, např:

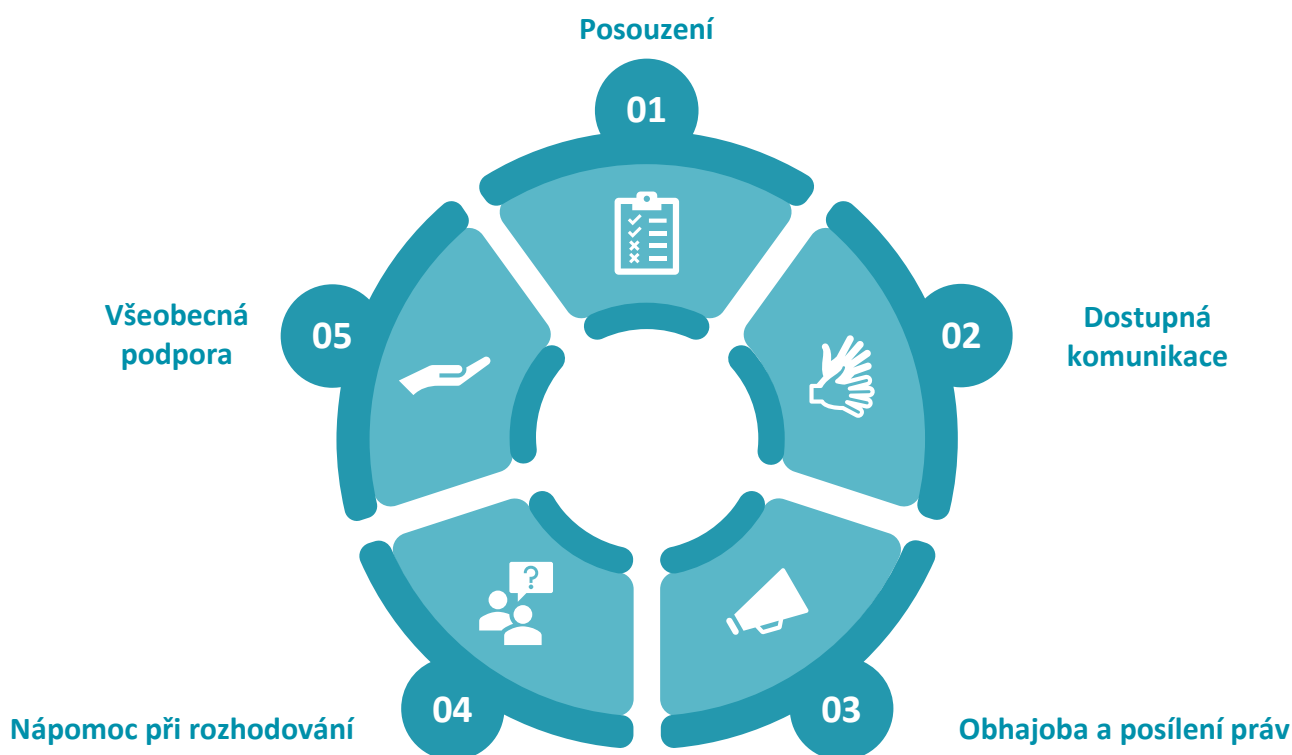
- Služby na podporu obětí;
- Specializované služby na podporu obětí - například pro oběti trestných činů z nenávisti, obchodování s lidmi a genderově podmíněného násilí;
- Specializovaní právníci nebo právní služby (včetně bezplatné nebo cenově dostupné právní pomoci a zastupování);
- Justiční zprostředkovatelé a odborníci na komunikaci, kteří by mohli usnadnit a potvrdit komunikaci s oběťmi se zdravotním postižením;
- Obecné podpůrné služby pro osoby se zdravotním postižením;
- Skupiny a organizace zabývající se sebeobhajobou nebo vzájemnou podporou.

Rámec pro posuzování a poskytování podpory

Individuální posouzení je základem pro určení a zavedení toho, co je nezbytné pro přístup oběti se zdravotním postižením ke spravedlnosti. Přesto se v praxi, jak je uvedeno na straně 22, individuální posouzení často provádí nesystematicky nebo nedůsledně. Cílem této části je poskytnout rámec a návod, jak k individuálnímu posouzení přistupovat. Zahrnuje to problematiku toho, jak identifikovat překážky, jak posoudit, jaká individuální podpora a úpravy jsou potřebné, a jak je zavést. Přínos sociálních pracovníků k tomuto procesu může být následující:

- pomoci zajistit, aby oběti se zdravotním postižením pochopily význam posouzení. To může zahrnovat spolupráci se službami na podporu obětí a/nebo právními odborníky, včetně orgánů činných v trestním řízení;
- informovat příslušné orgány, včetně orgánů činných v trestním řízení a soudů, o významu individuálního posouzení při určování toho, jak odstranit překážky bránící výkonu spravedlnosti, jaké procesní úpravy jsou potřebné a jaká podpora může být nezbytná. Jedná se o důležitý způsob, jak mohou orgány splnit svou zákonnou povinnost zajistit obětem se zdravotním postižením přístup ke spravedlnosti;
- podporovat a usnadňovat multidisciplinární přístup, který může zajistit, že individuální okolnosti oběti se zdravotním postižením budou posuzovány komplexně a budou splněny v celém procesu trestního soudnictví. V různých fázích procesu mohou být zapotřebí různé odborné znalosti a multidisciplinární přístup pomůže řešit měnící se potřeby jednotlivých obětí a měnící se požadavky konkrétního bodu procesu justice.

Schéma: Rámec pro posuzování a poskytování podpory obětem se zdravotním postižením

Výše uvedený rámec ilustruje typy podpory potřebné pro oběti se zdravotním postižením se záměrem, aby se oběti účastnily soudního systému a měly v něm možnost vyjádřit svůj názor. Odpovědnost za posouzení, přístup a koordinace podpory se liší a závisí na vnitrostátním kontextu. Sociální pracovníci, kteří jsou v kontaktu s osobami se zdravotním postižením, zejména ti, kteří mají profesionální vztah s obětí se zdravotním postižením, budou hrát klíčovou roli ve všech aspektech individuálního posouzení a poskytování podpory.

Posouzení

Sociální pracovníci hrají roli při zajišťování toho, aby individuální posouzení v justičním systému probíhalo a bylo prováděno profesionálně a multidisciplinárně. Mohou určit potřebné odborné znalosti, dát dohromady a koordinovat multidisciplinární podpůrný tým.

[Podrobnější informace o individuálním posouzení v justičním systému naleznete na straně 22.](#)

Dostupná komunikace

Sociální pracovníci mohou být prvními odborníky, se kterými oběť s postižením hovoří nebo které informuje o způsobené újmě nebo možném trestném činu. Sociální pracovníci pak mohou oběti informovat o jejich právech, odkázat je na podporu obětí a specializované služby a poskytnout přímou podporu při oznámení trestného činu.

[Podrobnější informace o přístupných informacích a efektivní komunikaci naleznete na straně 15.](#)

Obhajoba a posílení práv

Profesní příprava a hodnoty sociální práce zdůrazňují lidská práva lidí, kteří se mohou ocitnout na okraji společnosti nebo nejsou bráni vážně mimo jiné z důvodu zdravotního postižení. Sociální pracovníci mohou hrát roli při informování lidí o jejich právech, aby byli schopni lépe prosazovat a zastupovat své vlastní zájmy. Patří sem také informování osob, s nimiž jsou oběti v kontaktu, o jejich povinnosti zaručit obětem se zdravotním postižením jejich práva. To se týká podpůrných služeb, právních obhájců a jiných právních profesí a orgánů činných v trestním řízení.

Nápomoc při rozhodování

Nápomoc při rozhodování je důležitým nástrojem a odborným názorem, kterou mohou sociální pracovníci využít k tomu, aby pomohli zajistit, že bude zachována právní způsobilost osob se zdravotním postižením a že osoby se zdravotním postižením budou moci činit vlastní rozhodnutí v rámci soudního procesu.

[Podrobnější informace o podporovaném rozhodování naleznete na straně 20.](#)

Všeobecná podpora

Oběti trestných činů bývají poškozeny, a to fyzickou, psychickou či emocionální újmu nebo ekonomickou ztrátou. Pro osoby se zdravotním postižením, které nemají dostatečnou sociální moc (zejména ty, které žijí v ústavech) a které nemají dostatek finančních a jiných zdrojů, to může představovat velké obtíže. Kromě toho negativní zkušenosti a zdlouhavé trestní řízení může ovlivnit také jejich zdravotní stav a okolnosti. Sociální práce musí poskytovat podporu před řízením, v jeho průběhu i po něm. Přestože má trestní řízení dopad, představuje pouze malou část života člověka. Sociální pracovníci se musí zabývat také zmírňováním následků trestného činu a prevencí budoucích rizik.

08 Služby na podporu obětí - role a povinnosti

Složitost a formálnost systému trestního soudnictví znamená, že pro pomoc obětem při orientaci v soudním procesu a pro to, aby jejich hlas byl vyslyšen, mají zásadní význam služby podporující oběti. Služby podporující oběti mohou také pomoci díky svým zvláštním odborným znalostem o traumatu a dopadu trestného činu na jednotlivce a jsou schopny poskytnout praktickou a citlivou podporu, která oběti umožní lépe se s tím vyrovnat.

Národní výzkum projektu Hlasy pro spravedlnost ovšem odhalil, že k účinné podpoře obětí se zdravotním postižením ze strany služeb podporující oběti došlo jen v několika málo případech. Pokud byla podpora poskytnuta, bylo to spíše díky znalostem a jednání konkrétního jednotlivce než díky tomu, že by existovala dostupná a profesionální služba pro oběti se zdravotním postižením. Pro oběti konkrétních trestných činů, jako je obchodování s lidmi, trestné činy z nenávisti a genderově podmíněné násilí, by měly být k dispozici specializované služby. Ty však často nejsou dostatečně vybaveny pro zajištění specifických potřeb obětí se zdravotním postižením. Jak uvedla pracovnice organizace pro pomoc obětem v Česku:

Ženy s mentálním nebo psychosociálním postižením se na nás příliš neobracejí. Dalo by se říci, že velmi málo. A my se můžeme divit, proč. Proč se nemohou dostat ani k této poradenské službě. Nebo je to určitě podnět i pro nás. Pro nás je pak otázka, nakolik bychom byli schopni poskytovat službu tak, aby byla dobře dostupná. Teď mě napadá, co se týče klienta se zrakovým postižením, tam se to dá docela dobře řešit. Ale u mentálního nebo psychosociálního postižení bych nevěděl, jak postupovat. Musím přiznat, že služba není až tak přístupná...

Hlasy pro spravedlnost, 'Victims of crime with disabilities in Czechia' (2022) strana 45

Směrnice Evropské unie o právech obětí, která se snaží vytvořit přístup ke spravedlnosti orientovaný více na oběť, přisuzuje ústřední roli a povinnosti službám podporujícím oběti. Tyto role jsou podrobně popsány v člancích 8 a 9 směrnice jako právo na přístup ke službám podporujícím oběti a právo na podporu ze strany služeb podporujících oběti, a stejně jako u všech práv obsažených ve směrnici se to týká i obětí se zdravotním postižením:

- bezplatné a důvěrné podpůrné služby a specializované podpůrné služby, které jsou "v zájmu obětí před trestním řízením, v jeho průběhu a po přiměřenou dobu po jeho skončení" (čl. 8 odst. 1);
- přístup k podpůrným službám pro oběti není závislý na tom, zda oběť podá formální stížnost orgánům;

- podpůrné služby by měly zahrnovat minimálně následující:
 - informace o právech oběti;
 - jak dosáhnout na odškodnění;
 - informace o jejich úloze v trestním řízení, včetně přípravy na účast u soudu;
 - informace o specializovaných podpůrných službách a případně doporučení na ně;
 - emocionální a/nebo psychologickou podporu;
 - poradenství o rizicích a prevenci sekundární a opakované viktimizace.

Cílem této kapitoly je poskytnout návod, jakou zvláštní úlohu by měly a mohou hrát služby podporující oběti se zdravotním postižením, a ve spojení s předchozími kapitolami také návod, jak poskytovat podporu a pomoc obětem se zdravotním postižením.

Poskytování přístupné podpory a informací

Služby podporující oběti mohou být pro oběť se zdravotním postižením prvním nebo raným kontaktem. Proto je zásadní, aby podpůrné služby byly přístupné a mohly poskytnout potřebnou podporu. V ideálním případě to bude vyžadovat zapojení dalších odborníků a poskytovatelů služeb; případně také rodinných příslušníků, přátel a dalších osob, které jsou v s dotčenou osobou se zdravotním postižením v kontaktu.

Oběti se zdravotním postižením obecně čelí řadě překážek v přístupu k podpůrným službám a obzvláště v přístupu k justičnímu systému. Následující překážky jsou uvedeny v Mezinárodních zásadách a pokynech OSN pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti, 2020:

- omezení rozsahu způsobilosti k právním úkonům;
- nedostatečný fyzický přístup do justičních zařízení, jako jsou soudy a policejní stanice;
- nedostatečně dostupná doprava do těchto zařízení a zpět;
- překážky v přístupu k právní pomoci a zastupování;
- nedostatek informací v přístupných formátech;
- paternalistické nebo negativní postoje zpochybňující schopnost osob se zdravotním postižením účastnit se všech fází výkonu spravedlnosti;
- a nedostatečná odborná příprava odborníků pracujících v oblasti justice.

Další informace o překážkách, kterým čelí oběti se zdravotním postižením, a příklady jejich zkušeností naleznete v [kapitole 3](#), strany [9](#).

Při překonávání těchto překážek spočívá úloha podpory obětí v následujícím:

- Emocionální a/nebo psychologickou podporu, která závisí na účinné oboustranné komunikaci s oběťmi se zdravotním postižením.
- Přístupné informace o jejich právech a justičním systému, například snadné čtení, jednoduchý jazyk, audio, Braillovo písmo a znakový jazyk. Pokud není k dispozici vhodný přístupný formát, může podpora obětí při komunikaci s oběťmi spolupracovat se sociálními pracovníky, odborníky na komunikaci, rodinnými příslušníky, organizacemi poskytujícími služby pro osoby se zdravotním postižením a sebeobhájci.

Další informace naleznete v [kapitole 4](#) "Jak poskytovat přístupné informace a účinnou komunikaci obětem se zdravotním postižením" na stranách [15](#) až [18](#).

Provedení individuálního posouzení

Součástí práce služeb podporujících oběti může být provedení vlastního individuálního posouzení, které pomůže identifikovat potřeby jednotlivých obětí a povede k poskytnutí vhodné podpory. Takové individuální posouzení potřeb oběti, které zajistí její ochranu v trestním řízení, lze rovněž provést v rámci povinností stanovených ve člancích 22 a 23 směrnice o právech obětí, nikoli však výhradně.

Individuální posouzení má pro oběť se zdravotním postižením v praxi neocenitelnou hodnotu, protože umožňuje určit překážky a to, jaká podpora a procesní úpravy jsou nezbytné k zajištění jejího přístupu ke službě podporující oběti a k justičnímu systému. Pro orgány podporující oběti a justiční orgány je individuální posouzení důležitým nástrojem, díky němuž vědí, co mají zavést, aby byly schopny plnit své zákonné povinnosti vůči obětem se zdravotním postižením.

Více informací o individuálním posouzení, proč je důležité a jak jej provádět, naleznete v [kapitole 5](#), strana **22**.

Podpora multidisciplinárního přístupu

Multidisciplinární přístup je pro oběti se zdravotním postižením, jejichž životní situace, potřeby a překážky jsou často složité, klíčový. Služby podporující oběti a specializované podpůrné služby pro oběti by mohly být součástí multidisciplinárního týmu nebo přístupu při práci s oběti se zdravotním postižením. Služby podporující oběti mohou iniciovat a/nebo koordinovat multidisciplinární tým, což však podléhá pověření odborníků ze systému trestní justice. Pracovník podporující oběti může také působit jako primární kontakt pro oběť při její účasti v soudním systému.

Další informace naleznete v [kapitole 7](#) o sociální práci a multidisciplinárních týmech, strana **30**.

Uspornění přístupu k procesním úpravám

Služby podporující oběti mohou působit jako zprostředkovatel, který spolupracuje s oběťmi se zdravotním postižením a odborníky v justičním systému. Především je třeba zajistit, že došlo k řádnému pochopení překážek bránícím přístupu k příslušným odpovědným orgánům, a že budou poskytnuty procesní úpravy a individuální podpora. To se může vztahovat k orgánům činných v trestním řízení, advokátům, státním zástupcům, soudním úředníkům a soudcům. Stejně tak může podpora obětí úzce spolupracovat s právními odborníky a úředníky, aby pomohla s tím, jak poskytovat potřebnou podporu a revidovat ji tak, aby podpora byla včasná a relevantní vzhledem k fázi trestního procesu a řízení, jakož i ke konkrétním potřebám jednotlivce a překážkám.

Poskytoval jsem podporu klientovi s mentálním postižením, který byl obětí dlouhodobého finančního zneužívání a později dokonce únosu a zbavení svobody. Věděl jsem, že bude potřebovat citlivý přístup, a proto jsem předem informoval policii. Bylo mi řečeno, že musíme případ nahlásit na okres. Předem jsem požádal o přidělení empatického policisty. Policista byl opravdu dobrý - nedal najevo nedůvěru k oběti, vyslychal ji tak, aby ji uklidnil, dělal přestávky.

*Pracovník pro podporu obětí, Hlasy pro spravedlnost, Victims of crime with disabilities in Czechia' (2022)
strana 45*

Tato role facilitátora může mít zásadní význam pro to, aby oběť se zdravotním postižením měla přístup ke spravedlnosti, a pro pomoc příslušným orgánům při plnění jejich povinnosti respektovat práva obětí se zdravotním postižením na přístup ke spravedlnosti.

Více informací o procesních úpravách a podporovaném rozhodování naleznete v [kapitole 4](#), strana **18**.

09 Další zdroje - kde hledat pomoc a podporu

Informace pro jednotlivé země

- Služby podporující oběti
- Podpůrné služby specifické pro jednotlivé trestné činy (např. násilí na základě pohlaví, obchodování s lidmi, trestné činy z nenávisti)
- Organizace zabývající se právy osob se zdravotním postižením a lidskými právy
- Organizace osob se zdravotním postižením: mohou zahrnovat organizace vzájemné podpory nebo sebeobhajoby/neformální skupiny
- Odborníci a experti, jako jsou sociální pracovníci, psychologové, lékaři, učitelé a odborníci na komunikaci.

Hlasy pro spravedlnost

Veškeré materiály k projektu, včetně záznamů z konferencí, jsou k dispozici na adrese: <https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>

Národní zprávy

Všechny národní zprávy jsou k dispozici v angličtině, v národním jazyce a v anglické verzi pro snadné čtení.

Bulharsko	Oběti trestných činů s postižením v Bulharsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Bulgaria_en-220426-1.pdf
Chorvatsko	Oběti trestných činů s postižením v Chorvatsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Croatia-en-220421.pdf
Česko	Oběti trestných činů s postižením v Česku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-CZ-en-2-220422.pdf
Litva	Oběti trestných činů s postižením v Litvě https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-litvan-en-2-220426-1.pdf
Rumunsko	Oběti trestných činů s postižením v Rumunsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Romania-en-220427.pdf

Slovensko	Oběti trestných činů s postižením ve Slovensku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovakia-en-220424.pdf
Slovinsko	Oběti trestných činů s postižením ve Slovinsku https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf

Humanizace justice, 2022

Mezinárodní zpráva z projektu Hlasy pro spravedlnost:

Celá zpráva	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/09/International-syntesis-report-EN-new-footnote-220907.pdf
Stručný přehled	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/Executive-summary-EN-FINAL_print_-220616.pdf
Stručný přehled ve verzi pro snadné čtení	https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/06/ETR-Voices-for-Justice-Executive-Summary.pdf

Projekty

Existuje několik evropských projektů s příslušnými informacemi a nástroji pro oběti se zdravotním postižením. Některé z nich jsou uvedeny níže.

BeSafe	Umožnit pedagogům, kteří poskytují vzdělávání osobám s mentálním postižením, aby do svých vzdělávacích programů začlenili informace o kybernetickém násilí a umožnili osobám s mentálním postižením být na internetu v bezpečí. Zvláště důležitá je publikace: "Průvodce pro policii, jak komunikovat s osobami s mentálním postižením, 2019". http://besafe-project.eu/en/project/
Dignity at Trial	Zlepšení procesních záruk pro podezřelé osoby s mentálním a psychosociálním postižením. https://www.mirovni-institut.si/en/projects/impair-enhancing-procedural-rights-of-persons-with-intellectual-andor-psychiatric-impairments-in-criminal-proceedings-exploring-the-need-for-action/
EstAR	Zvyšování informovanosti zúčastněných stran a zdrojů pro podporu obětí trestných činů z nenávisli. https://www.osce.org/odihr/hate-crime-victim-support

EVVI	Hodnocení obětí, rozvoj osvědčených postupů při hodnocení jednotlivých obětí v justičním systému. http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_en.pdf
Just4All	Podporovat přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením zvyšováním povědomí právníků o potřebách osob se zdravotním postižením a přípravou školení pro právníky na toto téma. https://www.just4all.eu
OPSIDIANET	Zajistit, aby osoby s mentálním a psychosociálním postižením obviněné z trestného činu mohly uplatňovat svá práva v rámci trestního vyšetřování. https://opsidianet.eu
ReJust	Na cestě k citlivějšímu přístupu systému trestního soudnictví zaměřenému na oběti. https://heuni.fi/-/re-just#c873af92
Stay Safe	Prevence sexuálního násilí na ženách se zdravotním postižením a reakce na něj. https://staysafeproject.eu
VICTORiiA	Osvědčené postupy v oblasti podpory obětí: Doporučení, informace, individuální posouzení. https://victim-support.eu/what-we-do/our-projects/previous/prjct-victoriia/

Neziskové a lidskoprávní organizace

- European Disability Forum: <https://www.edf-feph.org/>
- European Network of Independent Living (ENIL): <http://enil.eu/>
- Fair Trials: <https://www.fairtrials.org>
- Inclusion Europe: <https://www.inclusion-europe.eu>
- Mental Health Europe: <https://www.mhe-sme.org>
- Validity Foundation: <https://validity.ngo>
- Victim Support Europe: <https://victim-support.eu>

Mezinárodní subjekty

- Evropský soud pro lidská práva (ECHR, CEDH): <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
- Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA): <https://fra.europa.eu/en>

- Mezinárodní výbor právníků:
<https://www.icj.org/>
- Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva:
https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage
- OSCE Úřad pro demokratické instituce a lidská práva:
<https://www.osce.org/odihr>
- Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením:
<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>
- Platforma Evropské komise pro práva obětí:
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/victims-rights-platform_en

Mezinárodní právo a doporučení

- Evropský akt o přístupnosti (EU/2019/882)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>
- Listina základních práv Evropské unie
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT>
- Strategie Evropské unie pro osoby se zdravotním postižením 2021-2030
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8376&furtherPublish=yes>
Snadné čtení: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23598&langId=en>
- Směrnice Evropské unie o právech obětí (Směrnice 2012/29/EU)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>
- Informační list:
https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/law/eu_victims_rights_directive_factsheet_february_2017_en.pdf
- Strategie Evropské unie pro práva obětí (2020-2025)
https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/protecting-victims-rights/eu-strategy-victims-rights-2020-2025_en
- Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením
<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
Dostupné PDF:
https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf
Snadné čtení:
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/345108/easy-read-un-convention.pdf

- Mezinárodní zásady a pokyny OSN pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf

Snadné čtení:

https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf

Slovníček

– co znamenají jednotlivá slova

Přístupnost/Přístupný

*Snadné používání nebo zapojení.*³³

Cílem zásady přístupnosti je "umožnit osobám se zdravotním postižením žít nezávisle a plně se zapojit do všech aspektů života". Zahrnuje přístup k fyzickému prostředí (fyzická přístupnost) i přístup k informacím a komunikaci (kognitivní přístupnost). (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 9)

Komunikace

Pojem "komunikace" zahrnuje jazyky, zobrazování textu, Braillovo písmo, hmatovou komunikaci, velké písmo, přístupná multimédia, jakož i písemné, zvukové, prosté, člověkem čtené a augmentativní a alternativní způsoby, prostředky a formáty komunikace, včetně přístupných informačních a komunikačních technologií. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 2)

"Jazyk" zahrnuje mluvené a znakové jazyky a další formy nemluvených jazyků. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 2)

Zdravotní postižení

Osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby s dlouhodobým tělesným, mentálním, duševním nebo smyslovým postižením, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 1)

Diskriminace

*Zacházení s někým hůře než s ostatními lidmi kvůli tomu, kým je nebo odkud pochází.*³⁴

"Diskriminací na základě zdravotního postižení" se rozumí jakékoli rozlišování, vyloučení nebo omezení na základě zdravotního postižení, jehož cílem nebo důsledkem je zhoršení nebo znemožnění uznání, užívání nebo výkonu všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními v politické, hospodářské, sociální, kulturní, občanské nebo jakékoli jiné oblasti. Zahrnuje všechny formy diskriminace, včetně odepření přiměřených úprav. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 2)

³³ Snadné čtení verze mezinárodních zásad a pokynů pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením. 'Making sure people with disabilities get justice', Section 6 'What the words mean'. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-easy-en.pdf>.

³⁴ Ibid.

Snadné čtení (easy-to-read nebo Easy Read)

Snadné čtení jsou písemné informace, které jsou přístupné lidem s mentálním postižením a poruchami učení.³⁵

Směrnice Evropské unie o právech obětí - VRD/směrnice

Směrnice o právech obětí zakotvuje soubor závazných práv obětí a ukládá členským státům EU jasné povinnosti zajistit, aby tato práva byla v praxi plně dostupná. Zavádí nová práva, která zajišťují, aby se všemi oběťmi bylo "zacházeno uctivě, citlivě a profesionálně bez jakékoli diskriminace na základě jakéhokoli důvodu".³⁶

Opatrovnictví

Opatrovnictví je forma náhradního rozhodování, která je obvykle nařízena po soudním řízení a která nahrazuje rozhodování dotyčné osoby (nazývané různě jako opatrovník nebo údajně nezpůsobilá osoba) jinou osobou (opatrovníkem).³⁷

Zprostředkovatelé

Osoby, které podle potřeby spolupracují s pracovníky justičního systému a osobami se zdravotním postižením s cílem zajistit účinnou komunikaci během soudního řízení. Podporují osoby se zdravotním postižením, aby porozuměly a mohly se rozhodovat na základě informací, a zajišťují, aby se věci vysvětlovaly a mluvilo se o nich tak, aby jim rozuměly, a aby jim byly poskytnuty vhodné úpravy a podpora. Zprostředkovatelé jsou neutrální a nemluví za osoby se zdravotním postižením ani za justiční systém, nevedou ani neovlivňují rozhodnutí či výsledky.³⁸

Justice

*Pravidla a zákony, které znamenají, že se lidé chovají způsobem, který je spravedlivý a rovný pro všechny.*³⁹

³⁵ Just4All Slovník práv osob se zdravotním postižením <https://78dde82f-f3fc-4414-a854-627948964997.filesusr.com/ugd/e65341_3c2fe2e3929e4809bf1c8b0a851e9b33.docx?dn=Glossary%20on%20Rights%20of%20Persons%20with%20Disab>.

³⁶ Směrnice Evropské unie o právech obětí (směrnice 2012/29/EU) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029>>.

³⁷ Dinerstein, Robert D. 'Implementing Legal Capacity Under Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: The Difficult Road From Guardianship to Supported Decision-Making.' Human Rights Brief 19, no. 2 (2012), strana 8-12.
<<https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1816&context=hrbrief>>.

³⁸ Zásady OSN pro přístup ke spravedlnosti, strana 9
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

³⁹ Snadné čtení verze mezinárodních zásad a pokynů pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením. 'Making sure people with disabilities get justice', Část 6 'What the words mean'.

Právní způsobilost

*Způsobilost být nositelem / vykonavatelem práv stanovených zákonem.*⁴⁰

Způsobilost být nositelem práv opravňuje osoby k plné ochraně jejich práv ze strany právního systému. Způsobilost k právním úkonům uznává dotčenou osobu jako někoho, kdo je oprávněn činit úkony a zakládat, měnit nebo ukončovat právní vztahy.⁴¹

Lékařský model zdravotního postižení

Lékařský model byl historicky nejdominantnějším modelem zdravotního postižení. Tento model nahlíží na postižení jako na poruchu nebo nemoc, která vyžaduje léčbu nebo nápravu. Zdravotní postižení je podle tohoto modelu považováno za odchylku od normálního zdravotního stavu. Při sledování lékařského modelu se zákonodárci a tvůrci politik zaměřují spíše na kompenzaci postižených osob za jejich postižení a na poskytování "speciálních" segregovaných služeb.

Procesní přizpůsobení

Veškeré nezbytné a vhodné úpravy a přizpůsobení související s přístupem ke spravedlnosti, pokud jsou v konkrétním případě potřebné k zajištění účasti osob se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními. Přímou souvisí se zásadami nediskriminace.⁴²

Přiměřené úpravy

"Přiměřenými úpravami" se rozumí nezbytné a vhodné změny a úpravy, které nepředstavují nepřiměřenou nebo nepřiměřenou zátěž, pokud jsou v konkrétním případě potřebné k tomu, aby osobám se zdravotním postižením zajistily užívání nebo výkon všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 2)

Opakovaná viktimizace

K opakované viktimizaci neboli reviktimizaci dochází tehdy, když stejný typ trestného činu zažije stejná - nebo prakticky stejná - oběť nebo cíl během určitého časového období, například jednoho roku.

Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizací se rozumí viktimizace, k níž nedochází v přímém důsledku trestného činu, ale v důsledku reakce institucí a jednotlivců na oběť.⁴³ Sekundární viktimizace může být

⁴⁰ Snadné čtení verze mezinárodních zásad a pokynů pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením. 'Making sure people with disabilities get justice', Část 6 'What the words mean'.

⁴¹ Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, general comment No. 1 (2014) on equal recognition before the law, para. 12 <<https://atlas-of-torture.org/en/entity/6077tnbn376?page=3>>.

⁴² Zásady OSN pro přístup ke spravedlnosti, strana 9 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Disability/SR_Disability/GoodPractices/Access-to-Justice-EN.pdf>.

⁴³ Rada Evropy, Doporučení Rec(2006)8 Výboru ministrů členským státům o pomoci obětem trestných činů. Odstavec 1.3. <<https://rm.coe.int/16805afa5c>>.

způsobena například opakovaným vystavením oběti pachateli, opakovanými výslechy o stejných skutečnostech, používáním nevhodných výrazů nebo necitlivými poznámkami ze strany všech osob, které přicházejí do styku s obětí.⁴⁴

Úmluva Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením - UN CRPD/CRPD/Úmluva

UN CRPD je mezinárodní smlouva o lidských právech, která byla přijata v roce 2006. Účelem této úmluvy je podporovat, chránit a zajistit plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všemi osobami se zdravotním postižením a podporovat respektování jejich přirozené důstojnosti.⁴⁵

Mezinárodní zásady a směrnice OSN pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti - Zásady OSN pro přístup ke spravedlnosti

Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením jsou praktickým nástrojem podporujícím státy při navrhování a zavádění justičních systémů, které zajišťují rovný přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením v souladu s mezinárodními normami v oblasti lidských práv.

Univerzální design

"Univerzální design" je navrhování výrobků, prostředí, programů a služeb tak, aby je mohli v co největší míře používat všichni lidé bez nutnosti přizpůsobení nebo specializovaného designu. Univerzální design nevylučuje asistenční zařízení pro určité skupiny osob se zdravotním postižením, pokud je to zapotřebí. (Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, článek 2)

Oběť

*Osoba, která je poškozena nebo zraněna v důsledku nehody nebo trestného činu.*⁴⁶

V článku 2 směrnice EU o právech obětí je oběť definována následovně,

- (i) fyzická osoba, která utrpěla újmu, včetně fyzické, duševní nebo citové újmy nebo ekonomické ztráty, která byla přímo způsobena trestným činem;
- (ii) rodinní příslušníci osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem a kteří utrpěli újmu v důsledku smrti této osoby.⁴⁷

⁴⁴ Evropský institut pro rovnost žen a mužů, Glossary and Thesaurus <<https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358>>.

⁴⁵ Valné shromáždění OSN, Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, 13. prosince 2006, A/RES/61/106, Článek 1 (Účel) <<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>>.

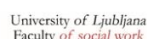
⁴⁶ Snadné čtení verze mezinárodních zásad a pokynů pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením. 'Making sure people with disabilities get justice', Část 6 'What the words mean.'

⁴⁷ Směrnice Evropské unie o právech obětí (směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012) Článek 2 Definice <<https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN>>.

Hlasy pro spravedlnost

Projekt Hlasy pro spravedlnost se zaměřuje na práva a zkušenosti osob se zdravotním postižením, které se staly oběťmi trestných činů, a na to, jaký mají přístup ke spravedlnosti. Jedná se o projekt spolufinancovaný EU, který probíhá v sedmi zemích, provádí výzkum na národní úrovni, identifikuje slibné postupy, vytváří praktické nástroje pro odborníky a oběti v systému trestního soudnictví a podporuje mezinárodní normy na ochranu práv osob se zdravotním postižením, které jsou oběťmi trestných činů. Projekt odkazuje zejména na povinnosti stanovené ve směrnici Evropské unie o právech obětí (2012/29/EU) a v Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením (CRPD). Na projektu se podílejí tito partneři:

- Koordinátor: **Validity Foundation**
- Bulharsko: **Chance & Support Association**
- Chorvatsko: **Victim and Witness Support Service (VWSS)**
- Česko a Slovensko: **FORUM pro lidská práva**
- Litva: **Mental Health Perspectives (PSP)**
- Rumunsko: **Centre for Legal Resources**
- Slovinsko: **Legal Center for the Protection of Human Rights and the Environment (PIC); Social Protection Institute of the Republic of Slovenia (IRRSV); a Univerzita v Lublani**

Úplný a formální název projektu je: *Informace a komunikace: Základní kameny spravedlnosti pro oběti trestných činů s postižením (878604 – InfoCompWDs)*

<https://validity.ngo/projects-2/voices-for-justice/>

Informace o grantu

JUST-AG-2019 / JUST-JACC-AG-2019 – 878604

Zřeknutí se odpovědnosti

Obsah této zprávy vyjadřuje pouze názory partnerů projektu a nesou za něj výhradní odpovědnost. Evropská komise nenese žádnou odpovědnost za případné využití informací, které obsahuje.

Design

Vy Nguyen, Péter Wagner

Tato zpráva je spolufinancována z programu Evropské unie Spravedlnost (2014-2020)